

PROBLEMI IN DISKUSIJA

RAZMISLEK O OBJAVLJANJU STAREJŠIH ARHIVSKIH SPISOV

Darja Mihelič

Objava izvirnega pisanega gradiva je v vrstah zgodovinarjev (pa tudi arhivarjev, predstavnikov pomožnih zgodovinskih ved, jezikoslovcem, literarnih zgodovinarjev ipd.) deležna različne pozornosti in neotne naklonjenosti. Mnenja o tovrstnih objavah so deljena: Pretežni del raziskovalcev se do izdaj virov posebej ne opredeljuje; številni raziskovalci so objavam pisanega gradiva izrazito naklonjeni; najdejo pa se tudi »strokovnjaki«, ki se jim zdijo objave tujjezičnih, pisanih virov nesmiselne; sprašujejo se, čemu neki, služi publikacija, ki skoraj ne vsebuje besedila v sodobnem jeziku.

O vlogi in smotnosti objavljanja virov je bilo doslej povedanega in zapisanega že dosti. Nejevernih Tomažev, ki še vedno dvomijo v koristnost tovrstnega dela, pa z tudi na tem mestu ne bomo uspeli prepričati, da bi spremenili svoje mnenje. Dejstvo je, da je z objavo unikat izvirnika razmnožen več stokrat; posledje dragoceni izvirniki ne bô več izpostavljeni prepotnosti uporabi, njegovi podatki pa bodo raziskovalcem ohranjeni tudi v primeru, če bi izvirniki povsem propadli, če bi se izgubil ali uničil. Objava omogoča lahko dostopnost in hkratni študij nekdanjih zapisov večjemu številu raziskovalcev in drugih interesentov. Izdaje rokopisnih virov v tiskani obliki pritegujejo raziskovalce k znanstvenemu delu; obenem pa jim prihranjujejo čas in denar: raziskovalcu ni treba obiskovati arhiva, ki hrani izvorno gradivo in se pogosto ne nahaja v kraju, kjer raziskovalec živi; z objavo tudi odpade uporabnikova odvisnost od uradnih ur, ko je arhiv odprt za obiskovalce; raziskovalcu ni več treba izgubljeti časa z zamudnim branjem starih pisav. Sistem pomagal (uvodne študije, povzetki vsebin, sezname, opombe in pojasnila) omogoča hitrejšo orientacijo v objavljenem gradivu. V določenih primerih bo raziskovalec sicer kljub objavi moral poseči po izvorniku; vendar pa lahko ustrezna objava potrebo po študiju izvornika močno omeji.

Delo v zvezi z objavo izvirnega rokopisa pa je izjemno težaško in predstavlja svojevrstno tlako, ki naj bi drugim strokovnjakom olajšala njihovo lastno delo. Objava vira terja od izvajalca obvladanje jezika vira, raznovrstnih elementov pisave vira (črke, okrajšave, številke), znanje iz kronologije, diplomatike, priložnostno pa tudi iz drugih pomožnih zgodovinskih ved, da niti ne omenjamo potrebnega znanja o krajevnih, osebnih idr. imenih ter ne nazadnje o tedanjih zgodovinskih okoliščinah ipd. To so znanja, ki si jih je moč pridobiti s prizadevanjem in vztrajnostjo. Mnogo teže pa stá privzgojiljivi izjemna natančnost in pozornost, ki ju terjajo od izvajalca prepis, opis, komentar izvirnika ter izdelava raznovrstnih pomagal, zlasti seznamov. V razliko od znanstveno-raziskovalnega dela pa delo v zvezi z objavo izvornika izvajalcu skoraj ne nudi zadovoljstva ustvarjalnega dela. Ustvarjalnost se pri pripravi objave vira kaže zlasti v iznajdljivih rešitvah, ki jih uspe urešničiti izvajalec pri svojem prizadevanju, da bi bila objava vira čim bolj verodostojna in nepristranska ter čim bolj priročna in zgovorna za uporabnika-raziskovalca.

Če se torej opredelimo za mnenje, da so objave virov koristne in nujne, in če razpolagamo s strokovnjaki, ki so se pripravljene posvetiti tovrstnemu delu, pa ostaja odprto vprašanje evidentiranja in izbire arhivskega gradiva, ki je vredno objave; vrsta izbranega gradiva pa skupaj z namenom objave narekuje način izdaje vira.

Sámo objavljanje virov za slovensko (in drugo južnoslovansko) zgodovino, a tudi zavest, da je treba k delu na izdaji virov pristopiti strokovno in načrtno, sta starejša od sistematičnih prizadevanj za organizacijo, popis, izbiro in načrtno objavljanje odbranega arhivskega gradiva, ki vsebuje pomembne podatke o naši preteklosti.¹ Pobúdo za tovrstno organizirano dejavnost so pri Slovencih že 1947 sprožili načrti za

¹ Če opustimo navedbe starejših objav virov, je glede načina izdajanja virov skušal (v našem prostoru) postaviti pravila že T. Smičiklas, Osnovna načela pri izdajanju naših spomenika, Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije II., Zagreb 1904, XXIII-XXVI; pravila, ki naj bi veljala za objavo virov, navaja tudi (negativno) poročilo o zbirki virov, ki je bila predložena v objavo Srpski akademiji nauka i umetnosti: J. N. Tomić, Referat o »Dokumentima o Srbima u Hrvatskoj i Slavoniji tokom 16 i 17 veka« od A. Ivčića, Godišnjak SANU 38/1929, Beograd, 338-366; razmeroma zgodaj si je za sistematično pri svojih objavah prizadevala srbska Akademija prirodnih nauka, prim. Godišnjak SANU 49/1939, Beograd 1940, 338-341. V evropskem okviru je oblikovanje načel za objavljanje arhivalij starejše: pri njem je bilo poglavitnega pomena osnovanje (1819) in izdajanje (od 1826) zbirke Monumenta Germaniae historica.

študij slovenske gospodarske in družbene zgodovine.² Viri, njihov izbor in objava so zavzemali bistveno mesto med nalogami slovenskega zgodovinarstva, ki jih je na V. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Gorici oktobra 1948 predstavil v svojem referatu Milko Kos: »Povsod je potrebno delo na podlagi prvih in zanesljivih virov, njihova smotrna in pravilna izbira, obdelava in ocenitev; potem posamezne študije kot predpogoj sintetičnih obravnav in končnega občega prikaza. Na virih je pri vseh zastavljenih nalogah poseben poudarek... Potrebno je, da naša zgodovinska znanost, v kolikor to doslej še ni bilo opravljeno: 1. spravi te in take vire v znanstveno evidenco, sestavi njihov seznam, jih po ohranjenih rokopisih opiše, navede na kratko njihovo vsebino in jih razporedi ter oceni po vrednosti in pomenu; 2. objavi te vire, v kolikor je objava potrebna, bodisi v celoti, delno ali le v izvlečku; 3. obdelate vire glede na vsebino, vrednost in pomen, posebej pokaže na probleme, ki se na podlagi poznavanja teh virov dajo rešiti ali pa se znanost njihovi rešitvi more vsaj približati.«³

V petdesetih letih se je začela mednarodna akcija za novo izdajo repertorija srednjeveških virov (»novi Potthast«) s sedežem na Historičnem inštitutu za srednji vek v Rimu. Odločilno pobudo za to delo je dal mednarodni sestanek aprila 1953 v Rimu,⁴ njegov cilj pa je tudi bil ustvariti enoten sistem pravil za objavljanje virov.⁵ V Jugoslaviji se je za sodelovanje pri tem načrtu 1956 oblikoval koordinacijski odbor historičnih inštitutov treh jugoslovanskih akademij, ki je imel sedež pri Jugoslovanski akademiji znanosti i umjetnosti v Zagrebu. Ob sodelovanju pri omenjeni mednarodni akciji pa je bila naloga odbora tudi priprava nacionalnega repertorija srednjeveških historičnih virov Jugoslavije.⁶

V prizadevanju za sistematično organizacijo in enotna načela pri objavljanju arhivskega gradiva so pomembne delež prevzeli na svoja ramena arhivarji. Njihov predstavnik Edib Hasanagić se je na prvi redni skupščini Zveze zgodovinskih društev FLRJ oktobra 1956 v Zagrebu⁷ predstavil z referatom »O nekimi pitanjima arhiva i arhivske službe kod nas«, kjer je govoril o zaščiti, urejanju, hrambi in objavi arhivskega gradiva za potrebe znanosti i ipč.⁸ Vzpodbudo za izdajateljsko dejavnost arhivov je predstavljala tretja mednarodna konferenca Okrogla miza arhivov maja 1957 v Zagrebu. Njena glavna tema je bila »Prostor arhivov in arhivistov v državi«. Ob vprašanju znanstvene vloge arhivov je bilo ob tej priložnosti govora tudi o objavljanju arhivskega gradiva in o izvajalcih tega dela.⁹ Izvršni odbor Zveze društev arhivskih delavcev Jugoslavije je predlagal Zvezi zgodovinskih društev Jugoslavije, da bi o takih in podobnih vprašanih izvedla anketo v zgodovinskih inštitutih, katedrah in društvi. Novembra 1957 je bil navedenim institucijam razposlan vprašalnik.¹⁰ Zbral naj bi mnenja o vrstah virov, ki bi jih bilo potrebno prvenstveno objavljati, o načinu in metodi objavljanja arhivskega gradiva ter o nosilcih tovrstne dejavnosti in o njihovi koordinaciji. Ta vprašalnik je bil soroden dopisu, s katerim se je februarja 1957 Zveza društev arhivskih delavcev Jugoslavije obrnila na zgodovinske arhive in v njem poizvedovala po objavah arhivov in po izmenjavi objav med jugoslovanskimi in tujimi arhivi.¹¹ Vprašanje objavljanja arhivskega gradiva je na tretji redni skupščini izvršnega odbora Zveze društev arhivskih delavcev Jugoslavije maja 1958 na Ohridu v svojem referatu vnovič obravnaval Edib Hasanagić. Referatu je sledila živahna razprava zgodovinarjev in arhivarjev. Načela je vrsto vprašanj, vezanih na problematiko izdajanja virov.¹² Objava referata¹³ in diskusije¹⁴ o njem

² Prim. M. Golia, IV. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, *Zgodovinski časopis* 2-3/1948-1949, 188-194; B. Grafenauer, Problemi in naloge slovenskega zgodovinarstva v zvezi z obdobjem do 1918. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 10/1970, 193-202.

³ M. Kos, O nekaterih nalogah slovenskega zgodovinarstva, *Zgodovinski časopis* 2-3/1948-1949, 135-143.

⁴ Prim. Praefatio, *Repertorium fontium historiae medii aevi primum ab Augusto Potthast digestum, nunc cura collegii historicorum e pluribus nationibus emendatum et auctum* I, Series collectionum, Romae 1962, VII-IX.

⁵ Prim. J. Stipišić, Egdotika diplomatskih izvora u prošlosti i danas, *Arhivski vjesnik* 15/1972, Zagreb, 92.

⁶ Letopis SAZU 8/1956-1957, Ljubljana 1958, 124; idem 23/1972, Ljubljana 1973, 136.

⁷ J. F., Sa prve redovne skupštine Saveza istoriskih društava FNRJ, *Arhivist* 6/3-4, Beograd 1956, 5-11.

⁸ E. Hasanagić, O nekimi pitanjima arhiva i arhivske službe kod nas (Referat održan na Prvoj redovnoj skupščini Saveza istoriskih društava FNRJ), *Arhivist* 6/3-4, Beograd 1956, 12-17.

⁹ F. Biljan, Treća međunarodna konferencija »Okroglog stola arhiva«, *Arhivist* 7/3-4, Beograd 1957, 83-88.

¹⁰ Prim. arhiv Sekcije za občo in narodno zgodovino Inštituta za zgodovino SAZU (sedanji Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU).

¹¹ Prim. arhiv Mestnega arhiva Ljubljana (sedanji Zgodovinski arhiv Ljubljana).

¹² F. Biljan, Treća skupščina Saveza društava arhivskih radnika Jugoslavije, *Arhivist* 8/3-4, Beograd 1958, 7-10.

¹³ E. Hasanagić, O izdavanju istoriskih dokumenata kod nas, *Arhivist* 8/3-4, Beograd 1958, 104-118.

¹⁴ Iz diskusije o referatu »O izdavanju istoriskih dokumenata kod nas«, *Arhivist* 8/3-4, Beograd 1958, 119-123 (A. Lj. Lisac), 124-125 (S. Dimitrijević), 125 (D. Janković).

(1958) označuje v jugoslovanskem prostoru začetek vala različnih študij, ki so si prizadevale načelno rešiti številne probleme, ki se pojavljajo pri izdajanju virov. Objavo zgodovinskih virov je v posebnem poglavju »Izdavanje istoriskih dokumenata« obravnavalo delo Iz arhivistike, Priručnik za službenike arhiva (1959).¹⁵

Na jugoslovanski ravni — v njenem okviru ni zajeta slovenska dejavnost, ki je obravnavana ločeno — je zlasti v drugi polovici šestdesetih in v sedemdesetih letih izšla vrsta publikacij, ki so obravnavale problematiko v zvezi z arhivskim gradivom: Deloma so imele informativen značaj in so popisovale gradivo posameznih arhivov, številne pa so skušale vzpostaviti načelna, splošnoveljavna stališča za kritične objave izvirnega gradiva.

Posebna komisija »slavističnega« oddelka Srpske akademije nauka i umetnosti je 1966 na Kosmaju sprejela »Načela za kritička izdanja Odeljenja literature i jezika SANU«, ki so leto kasneje izšla v obliki drobne brošure,¹⁶ katere obseg pa nikakor ne more biti merilo za njeno kakovost: načela so namreč natančno pretehtana in sistematično dodelana ter so v vrsti določil uporabna tudi za objavljanje zgodovinskih dokumentov.

Egdotiko, vedo o teoriji in praksi izdavanja zgodovinskih virov, so poslej uvrščali med svoje teme tudi naši priročniki pomožnih zgodovinskih ved. Poglavlje o objavljanju arhivskih virov ni izostalo iz priročnikov o teh vedah Stjepana Antoljaka (prvi je v offsetu izšel 1966; drugi 1971).¹⁷ Jakov Stipišić sicer v prvi izdaji svojega dela Pomočne povijesne znanosti u teoriji i praksi (1972) ne obravnava objavljanja virov, pač pa je uvrstil oddelek »Egdotika diplomatičkih izvora« v drugo, dopolnjeno izdajo (1985).¹⁸ Številne študije s tega področja so izšle tudi v različni periodiki. Večkrat so bila povod za take razprave strokovna srečanja arhivarjev. Na posvetovanju Društva arhivskih radnika Srbije decembra 1968 v Arandelovcu je Olga Jačimović nastopila z referatom »Izdavačka delatnost arhivskih ustanova«,¹⁹ ki je nato izšel tudi v tisku.²⁰ Na posvetovanju Zveze društev arhivskih delavcev Jugoslavije septembra 1969, neposredno pred petim kongresom zgodovinarjev Jugoslavije na Ohridu, so referenti predstavili probleme dela v arhivih, izdajanje znanstveno-informativnih sredstev v arhivih, izredno pozornost pa je vzbudilo tudi vprašanje objavljanja arhivskega gradiva. Nosilni tovrstni prispevek Miloša Miloševića (»Objavljivanje arhivske građe«) naj bi po sklepu udeležencev posvetovanja predstavljal osnovo za izdelavo splošnoveljavnih metodičnih načel za objavljanje virov. Načela naj bi izoblikovala posebna zvezna komisija za izdelavo Pravilnika o izdajanju arhivskega gradiva. Komisijo naj bi poleg Miloša Miloševića, ki bi jo vodil, sestavljali predstavniki republiških društev.²¹ Slovence je v komisiji zastopal Božo Otorepec. Komisija se je, žal, sestala le dvakrat (marca in junija 1973).²² Poglavitna ohridska referata na temo objavljanja virov avtorjev Miloša Miloševića in Vitomira Grbca (»Neka metodološka izkustva redakcije na objavljivanju arhivske građe u Zborniku dokumenata i podataka o NOR jugoslovenskih naroda«) sta bila objavljena neposredno po posvetovanju arhivarjev na Ohridu.²³ Približno sočasno sta problematiko objavljanja virov obravnavala v svojih študijah tudi Krešimir Nemeth (Neki oblici rada i djelatnosti arhivskih ustanova)²⁴ in Radovan Samardžić (Metodi priređivanja publikacija arhivske građe).²⁵ V začetku sedemdesetih let (1972) sta vprašanja objavljanja zgodovinskih dokumentov razčlenjevala v svojih razpravah Jakov Stipišić (Egdotika diplomatičkih izvora u prošlosti i danas)²⁶ in Ivan Filipović (Načela naučno-kritičkog objavljivanja arhivskih dokumenata 1526—1848).²⁷ Zvezno posvetovanje arhivskih delavcev Jugoslavije pred šestim kongresom zgodovinarjev Jugoslavije v Budvi oktobra 1973 je bilo v celoti posvečeno prav metodologiji izdavanja arhivskega gradiva. Tudi tokrat je bil zapažen prispevek Miloša Miloševića »Priprema načela o izdavanju arhivske građe«. Slovenski referent Vasilij Melik je ob tej priložnosti predaval o objavljanju

¹⁵ Delo je izšlo v Beogradu, objavljanje virov pa obravnavajo strani 165—179.

¹⁶ Načela za kritička izdanja, SANU, Odeljenje literature i jezika, Beograd 1967.

¹⁷ S. Antoljak, Publikovanje i rabota na arhivite, Pomošni istoriski nauki, Skopje 1966, 398—405; idem, Publikovanje arhivske građe, Pomošne istorijske nauke, Kraljevo 1971, 186—189.

¹⁸ Čbe izdaji sta izšli v Zagrebu, omenjeno poglavje je v drugi izdaji na straneh 171—174.

¹⁹ R. Jemuović, Savetovanje Društva arhivskih radnika Srbije u Arandelovcu, Arhivski pregled 1, Beograd 1969, 233—235.

²⁰ O. Jačimović, Arhivske publikacije, Arhivski pregled 1, Beograd 1969, 34—53.

²¹ M. Damjanović, Savezno savetovanje u Ohridu, Arhivist 19/2, Beograd 1969, 37—39.

²² Uvodne napomene i poziv za saradnju na kompletiranju nacrtu »Načela izdavanja arhivske građe«, Arhivist 32/1—2, Beograd 1982, 221—224.

²³ M. Milošević, Objavljivanje arhivske građe, Arhivist 20/1, Beograd 1970, 3—18; V. Grbac, Neka metodološka iskustva u objavljivanju arhivske građe u Zborniku dokumenata i podataka o narodno-oslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, ibid., 19—31.

²⁴ Arhivski vjesnik 11—12, Zagreb 1968—1969, 389—403.

²⁵ Arhivski pregled 1, Beograd 1969, 54—62.

²⁶ Prim. op. 5, 85—125.

²⁷ Arhivski vjesnik 15, Zagreb 1972, 127—211.

statističnih virov.²⁸ Miloš Milošević je vprašanja načel za objavljanje (starejših, latinsko pisanih) besedil še dograjeval; 1975 je v ciklostilu objavil Načela izdavanja arhivske građe,²⁹ minimalno dopolnjeno besedilo pa je pod istim naslovom priobčil tudi 1982.³⁰ Miloš Milošević je tudi avtor prispevka »Objavljanje arhivske građe« v publikaciji Priručnik iz arhivistike (1977).³¹

Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije je 1977 uspela realizirati izdajo prve knjige v seriji informativnih publikacij Arhivski fond in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ. Omenjenega leta je namreč izšel popis arhivalij SAP Vojvodine, leto kasneje (1978) je izšla podobna publikacija za SR Srbijo, sledili pa so Zvezni arhivi (1980), SR Bosna in Hercegovina (1981), SR Makedonija (1982) ter SR Hrvatska in SR Slovenija (1984).³²

Tudi pri Slovencih so imeli arhivarji pomembne zasluge pri pobudah za načrtno evidentiranje, popisovanje in objavljanje popisov virov za slovensko zgodovino. Njihovi dejavnosti gre zasluga, da so bili pri nas objavljeni inventarni popisi gradiva, ki ga hranijo naši arhivi: 1959 je izšla publikacija 60 let Mestnega arhiva Ljubljanskega, leto kasneje (1960) Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS, 1965 Vodnik po arhivih Slovenije.³³ Skupnost arhivov Slovenije je v letih 1972 do 1975 izdala dvoje vodnikov: Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije (v treh knjigah)³⁴ ter Vodnik po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije (dve knjigi).³⁵ Arhiv SR Slovenije je začel objavljati tematsko zaokrožene sezname gradiva v zbirki Publikacije Arhiva SR Slovenije, Inventarji. V seriji Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev sta izšla dva zvezka (1973 in 1980),³⁶ v seriji Graščinski arhivi pa štirje (vsi 1980).³⁷ Tudi Pokrajinski arhiv Koper se je lotil objavljanja inventarjev arhivskega gradiva: Med 1977 in 1980 so izšli trije zvezki zbirke Viri za zgodovino 1/1 z naslovom Analitični inventar fonda občine Izola 1, 2, 3.³⁸ Zgodovinski arhiv Ljubljana je v drugem zvezku serije Gradivo in razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana 1980 izdal Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana.³⁹ Tem popisom gradiva (ob katerih bi lahko omenili tudi več katalogov za rokopise nekaterih knjižnic ter nekatere druge specialne objave⁴⁰) se je leta 1984 pridružila omenjena zvezna publikacija za Slovenijo. Trenutno je najnovejša tovrstna objava Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, ki je izšla z letnico 1985.⁴¹

Objavljanje in način objavljanja arhivskega gradiva je konkretnije pretresalo prvo posvetovanje Društva arhivarjev LR Slovenije oktobra 1962 v Novem mestu. Obravnavalo je temo »O problemih arhivov in dela v arhivih«. O objavljanju arhivskega gradiva sta na njem predavala Milko Kos (»Objave in način objavljanja arhivskega gradiva za starejšo slovensko zgodovino«) in Metod Mikuž (»Objave arhivskega gradiva za slovensko zgodovino od l. 1918 do l. 1945«).⁴² Na posvetovanju je bil spre-

²⁸ S. Krstič, Savezno savjetovanje arhivskih radnika Jugoslavije u Budvi, Arhivist 23/1—2, Beograd 1973, 167—169.

²⁹ M. Milošević, Načela izdavanja arhivske građe, Osnovni nacrt za rad Komisije za izradu načela jedinstvene metodologije za izdavanje arhivske građe, Kotor 1975.

³⁰ M. Milošević, Načela izdavanja arhivske građe, Arhivist 32/1—2, Beograd 1982, 225—275.

³¹ Izšel v Zagrebu, omenjeno poglavje je na straneh 240—258.

³² Kot kraj izida se povsod navaja Beograd.

³³ Vse tri publikacije so izšle v Ljubljani.

³⁴ Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, Vodniki 1, Skupnost arhivov Slovenije, 1, Ljubljana 1972; idem, 2, Ljubljana 1972; idem, 3, Ljubljana 1974 (uredila E. Umek in J. Kos).

³⁵ Vodnik po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije, Vodniki 2, Skupnost arhivov Slovenije, 1, Ljubljana 1975; idem, 2, Ljubljana 1975 (uredila E. Umek in J. Kos).

³⁶ M. Smole, Glavni intendant Ilirskih provinc 1809—1813, Publikacije Arhiva SR Slovenije, Inventarji, Serija Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev 1, Ljubljana 1973; V. Koloča, Banski svet Dravske banovine 1931—1941, ibid. 2, Ljubljana 1980.

³⁷ M. Smole, Graščina Škofja Loka, Publikacije Arhiva SR Slovenije, Inventarji, Serija Graščinski arhivi 1, Ljubljana 1980; eadem, Graščina Srajbarski turn, ibid. 2, Ljubljana 1980; eadem, Graščina Turn ob Ljubljani, ibid. 3, Ljubljana 1980; eadem, Graščina Ribnica, ibid. 4, Ljubljana 1980.

³⁸ V. Bezak, Analitični inventar fonda občine Izola 1, 1775—1843, Pokrajinski arhiv Koper, Viri za zgodovino 1/1, Koper 1977; eadem, idem 2, 1849—1900, ibid., Koper 1979; eadem, idem 3, ibid., Koper 1901—1918.

³⁹ Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Gradivo in razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana 2, Ljubljana 1980.

⁴⁰ Za kataloge, prim. M. Ozvald — B. Berčič, Katalog rokopisov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Ms 1 — Ms 99, Ljubljana 1976; M. Ozvald — J. Sifrer, idem, Ms 100 — Ms 399, Ljubljana 1980; B. Berčič, idem, Ms 400 — Ms 699, Ljubljana 1977; idem, idem, Ms 700 — Ms 999, Ljubljana 1975; J. Sifrer — B. Berčič, idem, Ms 1000 — Ms 1170, Ljubljana 1980; J. Sifrer — B. Berčič — J. Logar, Katalog rokopisov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Inventarizirano gradivo, Ljubljana 1980; J. Glazer — S. Kos, Katalog rokopisov Univerzitetne knjižnice Maribor, Ms 1 — Ms 300, Maribor 1978; idem, idem, Ms 301 — Ms 600, Maribor 1983. Primeri specialnih objav sta npr. M. Kos — F. Stelč, Srednjeveški rokopisi v Sloveniji, Ljubljana 1931; P. Simoniti, Sloveniae scriptores Latini recentioris aetatis, Opera scriptorum Latinorum Sloveniae usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita, Zagreb—Ljubljana 1972.

⁴¹ Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Publikacija Zgodovinskega arhiva v Celju, Vodniki 1, Ljubljana 1985.

⁴² Referati na posvetovanju O problemih arhivov in dela v arhivih, Društvo arhivarjev LRS, Novo mesto 1962 (ciklostil).

jet sklep, da je za objavljanje arhivskega gradiva, kakor tudi za nekatere druge akcije, ki so tako v neposrednem interesu arhivov kot v interesu zgodovinarjev, potrebno ustvariti enotnejšo organizacijsko podlago, ki naj bi imela središče pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, ne da bi bila s tem okrnjena dejavnost specializiranih institutov.⁴³ Potrebo po objavi arhivskega gradiva je leto kasneje, oktobra 1963 poudaril Ferdo Gestrin v predavanju »Arhivi in načrtno zgodovinsko delo«⁴⁴ na drugem posvetovanju slovenskih arhivarjev v Celju.⁴⁵ Tri leta kasneje, maja 1966 je na tretji skupščini slovenskih arhivarjev v Kopru Bogo Grafenauer predaval o metodah in tehniki izdajanja arhivskih virov. Ob tej priložnosti je bil sprejet sklep, da naj Društvo arhivskih delavcev Slovenije v sodelovanju z zgodovinskimi društvom za Sloveujo, Slovensko akademijo znanosti in umetnosti in Institutom za zgodovino delavskega gibanja pripravi posvetovanje o objavljanju arhivskega gradiva.⁴⁶ Na četrtem posvetovanju arhivskih delavcev Slovenije maja 1968 na Ptujju je na podlagi referatov o dotedanjih objavah virov prišlo do predloga glede organiziranja priprav za izdajanje posameznih edicij virov. Pokroviteljstvo nad posvetovanjem, ki naj bi obravnavalo objavljanje arhivskega gradiva, kasneje pa tudi nad organizacijo izdaj arhivskih virov naj bi prevzela Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Novembra in decembra 1969 ter januarja 1970 sta Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Arhivsko društvo Slovenije pripravila v prostorih Akademije tri posvete strokovnjakov, ki so obravnavali izdajanje virov: za slovensko zgodovino. Na zadnjem od njih so prisotni pooblastili Sergija Vilfana in Jožeta Zontarja; naj pripravita osnutek programa izdaj virov za slovensko zgodovino. Osnutek, ki je bil dokončan konec aprila 1972, je bil konec junija razposlan v obravnavo. Septembra 1972 je posvetovanje o izdajanju virov, ki sta ga v prostorih Akademije pripravila Arhivsko društvo Slovenije in Sekcija za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti,⁴⁷ sprejelo program edicij virov za slovensko zgodovino. Ta je kasneje izšel v drobni brošuri.⁴⁸

V zvezi z nalogami, ki jih je predvidel sprejeti program, v veliki meri pa mimo njega, se je od 1972 nadaljevalo in pomnožilo delo na izdajanju virov o slovenski preteklosti. Omejimo se le na vire za čas do 19. stoletja! Po 1972 (kot tudi že prej) se strokovnjaki niso lotevali le objav tistih virov za slovenski prostor, ki zanimajo ožjo zgodovinsko stroko (in katerih izdajo je predvidel sprejeti program). Za znanstvene edicije so pripravljali tudi gradivo s področja arheologije, umetnostne zgodovine, etnologije, pa tudi vire za slovenski jezik in literarne vede ter za muzikologijo. Interesi večine navedenih strok pa se dotikajo ali prepletajo, kolikor obravnavajo vire iz istega časa ali kadar s svojih zornih kotov obravnavajo isto problematiko (npr. cerkveno, /u/pravno-gospodarsko, kulturno, lokalno).

S področja arheologije moremo tu omeniti objave napisov na raznovrstnih materialnih ostankih naše preteklosti, s katero sta se ukvarjala Ana in Jaro Šašel,⁴⁹ onstran meje pa Siegfried Leber.⁵⁰

Umetnostnozgodovinska prizadevanja, ki sicer še niso obrodila konkretnih rezultatov v objavah, so načrtovala izdajo zbirke srednjeveških virov za zgodovino umetnosti na Slovenskem (kjer naj bi sodelovala zlasti Emilijan Cevc in Božo Oto-repec), s ciljem objave so se prepisovali in prevajali (umetnostnozgodovinski viri kot so dnevniški zapisi škofov Janeza Tavčarja in Tomaža Hrena, zapisi kardinala Agostina Valierá, vrsta rokopisov Janeza Antona Dolničarja, pa matrike ljubljanskih

⁴³ Gl. Sklepi posvetovanja Društva arhivarjev v Novem mestu, Arhivist 12/2, Beograd 1962, 313—314.

⁴⁴ F. Gestrin, Arhivi i planski istorijski rad, Arhivist 13/1—2, Beograd 1963, 7—19.

⁴⁵ A. Urbas-Savinović, Savjetovanje arhivista Slovenije u Celju (10.—11. oktobra 1963), Arhivist 13/1—2, Beograd 1963, 253—255.

⁴⁶ J. Kos, Treća skupština slovenačkih arhivista u Kopru, Arhivist 16—17/1—4, Beograd 1966—1967, 104—106.

⁴⁷ Po 1972; ko je umrl Milko Kos, ki je bil generalni tajnik akademije, je kot (so)organizator dejavnosti s področja objavljanja virov nastopala Sekcija za občo in narodno zgodovino SAZU (predhodnica sedanjega Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU).

⁴⁸ Podatki so povzeti po arhivu Arhivskega društva Slovenije; gl. še F. Kresal, Posvetovanje o izdajanju virov za slovensko zgodovino, Arhivist 23/1—2, Beograd 1973, 173—175; M. Oblak Carni, Dvajset let Arhivskega društva Slovenije, Arhivi, Glasilo Arhivskega društva Slovenije 1/1978, 7—10; datum zadnjega posveta pred septembrskim posvetovanjem je bil 20. januar in ne 16. januar, kot meni Carnijeva. Publikacija nosi naslov Program edicij virov za slovensko zgodovino, Ljubljana 1972.

⁴⁹ Ana — Jaro Šašel, Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt, Situla, Razprave Narodnega muzeja v Ljubljani 5, Ljubljana 1963; iidem, Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt, ibid. 19, Ljubljana 1978; iidem, Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt, ibid. 25, Ljubljana 1986; J. Šašel, Napisi, P. Petru, T. Ulbert, Vranje pri Ševnici, Starokrščanske cerkve na Ajdovskem Gradcu, Katalogi in monografije 12, Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana 1975, 133—148; A. Šašel, Dopolnilo k rimskemu napisu iz Lesc (CIL III 3888 = 10779), Arheološki vestnik 25/1974, Ljubljana 1976, 233—235.

⁵⁰ S. Leber, Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steininschriften, Aus Kärntens römischen Vergangenheit 3, Klagenfurt 1972.

bratovščin, starejše matične knjige ljubljanske stolne župnije, kronika bosonogih avguštincev. S tem sta se ukvarjala zlasti Ana Lavrič in Aleš Rojec, k delu s prepisi je bil pritegnjen tudi Božo Otorepec, prevode pa je opravil Marjan Smolik. Ana Lavrič je izdelala tudi prepise pogodbe za poslikavo in računov za crngroske cerkev ter inventarjev za samostan v Bistri in za samostan klaris v Škofji Loki.⁵¹

Objave virov z etnološko vsebino (za slovenski prostor do 19. stoletja) se je lotil Helge Gerndt s študijo in objavo gradiva o koroškem romarskem običaju.⁵²

Siroko je bilo zastavljeno delo za objavo virov za slovenski jezik in slovensko literaturo. Temu dejstvu ustreza veliko število tovrstnih objav. Tu lahko zanemarimo ponatise, ki jih prinaša serija Srednjeveško slovstvo v zbirki Naša beseda oziroma serija Starejše slovensko slovstvo z objavami iz slovenske kulturne zakladnice. Tudi faksimilirane izdaje nekaterih znamenitih del, ki so izšla v zbirki Monumenta litterarum Slovenicarum, bomo tu omenili le mimogrede. Na slavističnem področju je bilo zastavljeno, ne pa dokončano delo za ponovno izdajo Brizinskih spomenikov.⁵³ Z virom, ki ga je prepisal Milko Kos, sta se ukvarjala Bogo Grafenauer in Marjan Smolik, v skupino, ki naj bi pripravila to objavo, pa sta bila pritegnjena tudi France Bezljaj in Tine Logar. Zadnji je obravnaval tudi starogorski slovenski rokopis iz konca 15. stoletja,⁵⁴ ki ga je objavil Angel Cracina.⁵⁵ Za 16. stoletje je v zbirki, Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen izšla faksimilirana izdaja Trubarjeve Cerkovne ordnungé ob spremni besedi Rudolfa Trofenika in Christopha Weismanna. Skrajšano objavo istega dela sta pripravila Drago Šega in Franc Drolc.⁵⁶ S pripravo izdaje (prevoda) Trubarjevih pisem se po Mirku Ruplu, ki ga je brez vidnejših rezultatov v teh prizadevanjih nasledil Branko Berčič, v novejšem času ukvarja Jože Rajhman.⁵⁷ V zbirki Monumenta litterarum Slovenicarum je iz 16. stoletja že 1968 izšla faksimilirana izdaja Dalmatinove Biblije s spremno besedo Branka Berčiča, ta pa je skupaj z Antonom Slodnjakom uredil zvezek razprav o Dalmatinovi Bibliji, ki je izšel v zbirki Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen.⁵⁸ Več zapisanih primerov uradne slovenščine 16., 17. in 18. stoletja je s stališča slovenskega jezika obravnaval Jože Koruza.⁵⁹ Iz začetka 17. stoletja datira Thesaurus polyglottus Hieronyma Megiserja, iz katerega je slovenske besede za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabéj.⁶⁰ S prispevkom o pesmarici Tomaža Hrena se je na področje objav »slavističnih« virov 17. stoletja spustil tudi Janez Höfler.⁶¹ Iz istega obdobja (17. stoletje) izhajajo tudi slovenska plemiška pisma, ki jih je objavil Pavle Merku.⁶² Vrsta objav različnih avtorjev (Peter Ribnikar, Teodor Domej, Janez Kos, Ema Umek) je bila namenjena slovenskim prisegam 17. in 18. stoletja.⁶³ Zadnje je ob tem zajeto tudi s pestro strukturo drugih objav: Monumenta litterarum Slovenicarum so objavila Škofjeloški pasijon očeta Romualda-Lovrenca Marušiča s komentarjem Franceta Koblarja.⁶⁴ V isti zbirki je izšel tudi faksimile Pisanic Janeza Dama-

⁵¹ Prim. Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti (od 23/1972, Ljubljana 1973, do 35/1984, Ljubljana 1985).

⁵² H. Gerndt, Vierbergelauf, Gegenwart und Geschichte eines Kärntner Brauchs, Aus Forschung und Kunst 20, Klagenfurt 1973.

⁵³ Prim. Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti 23/1972, Ljubljana 1973, 167–168; idem 24/1973, Ljubljana 1974, 152; idem 25/1974, Ljubljana 1975, 153, 156.

⁵⁴ T. Logar, Starogorski slovenski rokopis iz konca 15. stoletja, 1., Grafika in jezik starogorskega rokopisa, Jezik in slovstvo 19, 1973–74, 192–198.

⁵⁵ A. Cracina, Starogorski spomenik, Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1974, Gorica 1974, 140–143; idem, Antiche preghiere popolari slovene del Santuario di Castelmonte, Udine 1974.

⁵⁶ Primož Trubar/Primus Truber, Cerkovna ordnung, Slovenische Kirchenordnung, Tübingen 1564, Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen 10, München 1973; F. Drolc — D. Šega, Primož Trubar, Slovenska cerkovna ordnung, Kondor 153, Ljubljana 1975.

⁵⁷ Prim. Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti 24/1973, Ljubljana 1974, 157; idem 25/1974, Ljubljana 1975, 162; idem 26/1975, Ljubljana 1976, 191; idem, 34/1983, Ljubljana 1984, 255; idem 35/1984, Ljubljana 1985, 199; J. Rajhman, Neobjavljeno Trubarjevo pismo, Časopis za zgodovino in narodopisje 56/1985, 65–68.

⁵⁸ J. Dalmatin, Biblia, tu je vse svetu pismu stariga inu noviga testamenta, slovenski tolmažena, Wittemberg 1584, Monumenta litterarum Slovenicarum, Ljubljana 1968; A. Slodnjak — B. Berčič, Jurij Dalmatin, Biblia 1584, Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen 3/2, München 1976. V zbirki Monumenta litterarum Slovenicarum (12) je 1974 izšel tudi faksimile prevoda Jezus: Sirah Jurija Dalmatina s spremno besedo B. Reispa.

⁵⁹ J. Koruza, O zapisanih primerih uradne slovenščine iz 16., 17. in 18. stoletja, Jezik in slovstvo 18/1972–73, 193–200, 244–254.

⁶⁰ J. Stabéj, Hieronymus Megiser, Thesaurus polyglottus, Slovensko-latinsko-nemški slovar, Dela SAZU 2/32, Ljubljana 1977.

⁶¹ J. Höfler, Nekaj novega o pesmarici Tomaža Hrena, Jezik in slovstvo 22/1976–77, 97–104.

⁶² P. Merku, Slovenska plemiška pisma družin Marenzi in Caraduzzi s konca 17. stoletja, Ljubljana 1980.

⁶³ P. Ribnikar, Slovenske podložniške prisege patrimonialnega sodišča Bled, Ljubljana 1976; idem, Slovenska prisežna obrazca iz srede 18. stoletja, Jezik in slovstvo 1973–74, 260–262; T. Domej, Pliberška prisega iz druge polovice 17. stoletja, ibid., 255–257; J. Kos, Slovenski prisežni pouk iz Metlike, ibid., 257–259; E. Umek, Individualna prisega pred nepristranskim sodnikom iz leta 1691, ibid., 262–263; eadem, Mekinjska prisega, ibid., 266.

⁶⁴ F. Koblar, Oče Romuald — Lovrenc Marušič, Škofjeloški pasijon, Monumenta litterarum Slovenicarum 11, Ljubljana 1972.

scena Deva ob spremni študiji Jožeta Koruze.⁶⁵ Skoraj sočasno je objavil besedilo Pisanic in razpravo o njih tudi Lino Legiša.⁶⁶ On je objavil tudi Kalobški rokopis.⁶⁷ Gradivo iz 18. stoletja so objavljali Jože Stabéj, Janez Kos in Erna Umek⁶⁸ za Ko-roško ga je predstavil Erich Prunč,⁶⁹ medtem ko sta Ivan Škafar in Jože Smej z objavo (delov) korespondence Mikloša Küzmiča⁷⁰ segla na prekmursko področje.

Muzikološke viře slovenske preteklosti objavlja zbirka Monumenta artis musicae Sloveniae. Štirje zvezki te zbirke, ki so izšli v osemdesetih letih, predstavljajo dela Amandusa Ivančiča (v dveh zvezkih, ki ju je pripravil Danilo Pokorn), Daniela Lakghnerja (objavo je pripravil Jože Sivec) in Iacoba Galla (komentiral ga je Edo Škulj).⁷¹ V isti zbirki bo izšlo tudi delo Janeza Krstnika Dolarja, ki ga bo objavil Mirko Cuderman. Urednik zbirke je Dragotin Cvetko.

Sprejemu programa za objavlanje virov za slovensko zgodovino je sledil raz-cvet dela na edicijah virov za slovensko zgodovino v ožjem smislu. V preučevanju antičnih grških in latinskih literarnih virov za vzhodnoalpski prostor je Marjeta Šašel-Kos pripravila za objavo podatke iz Cassiusa Diona in Herodiana,⁷² delo pa nadaljuje še z Apianom. Rajko Bratož je komentiral in prevedel Evgipijevo Življenje svetega Severina⁷³ (iz konca prvega ali začetka drugega desetletja 6. stoletja). Komentirano objavo Zgodovine Langobardov Pavla Diakona iz druge polovice 6. stoletja pripravila Bogo Grafenauer ob popravljenem prevodu Frana Bradača.

Za slovensko srednjeveško zgodovino so nepogrešljive edicije listin. Tu je pomembno nadaljevanje dela Boža Otorepca za objavo diplomatarija za to razdobje. Omenjeni strokovnjak občasno objavlja tudi posamezne zanimivejše listine.⁷⁴ Regeste štajerskih listin iz drugega desetletja 14. stoletja je objavila Annelies Redik,⁷⁵ delo pa bo nadaljevala tudi v kasnejši čas. S srednjeveškimi listinami ter z listinami iz 16. in 17. stoletja s prekmurskega področja se ukvarja Ivan Zelko.⁷⁶ Ciklostirani izdaji Gradiva za zgodovino Ljubljane (Boža Otorepca), ki je izhajalo med 1956 in 1968,⁷⁷ je 1975 sledilo objavlanje Gradiva za zgodovino Maribora (Jožeta Mlinariča).⁷⁸ V osemdesetih letih je na pobudo in ob tehnični pomoči sodelavcev Pokrajinskega arhiva Koper Darja Mihelič začela pripravljati novo izdajo piranskih listin, v prvi fazi za predbeneško obdobje.⁷⁹ Regeste aktov oglejske pisarne (od 1265 do 1420) je objavila Ivonne Zenarola-Pastore.⁸⁰ Z objavo posameznih listin so se tu in tam ukvarjali razni strokovnjaki (npr. Alfred Ogris, Wilhelm Neumann).⁸¹

⁶⁵ J. Koruza, Pisanice od lepeh umetnost, Monumenta litterarum Slovenicarum 14, Ljubljana 1977.

⁶⁶ L. Legiša, Pisanice 1779-1782, Dela SAZU 2/34, Ljubljana, 1977.

⁶⁷ L. Legiša, Liber cantionum Carnolicarum, Kalobški rokopis, Dela SAZU 2/27, Ljubljana 1973.

⁶⁸ J. Stabéj, Zadržljivi pogovor Mihaela Zagajška, Jezik in slovstvo 18/1972-73, 255-262, 292-293; J. Kos - E. Umek, Dve slovenski pesmi iz drugega desetletja 18. stoletja, Jezik in slovstvo 19/1973-74, 218-220.

⁶⁹ E. Prunč, Rokopisno in arhivsko gradivo Koroške, Jezik in slovstvo 19/1973-74, 263-265.

⁷⁰ I. Škafar, Iz dopisovanja med škofom J. Szilyjem in Miklošem Küzmičem v zvezi s sedmimi Küzmičevimi knjigami (ob 170-letnici Küzmičeve smrti), Slavistična revija, Casopis za jezikoslovje in literarne vede 23/1975, 87-112, 269-288, 468-493; J. Smej, Pisma Mikloša Küzmiča zemljiškemu gospodu, Casopis za zgodovino in narodopisje 52/1981, 273-293.

⁷¹ D. Pokorn, Amandus Ivančič, Sonate a tre, Monumenta artis musicae Sloveniae 1, SAZU 1; ZRC SAZU, Muzikološki inštitut, Ljubljana 1983; idem, Amandus Ivančič, Simfonije za dve violini in bas, ibid. 3, Ljubljana 1984; J. Sivec, Daniel Lagkhner, Sobotes musica, ibid. 2, Ljubljana 1983; E. Škulj, Iacobus Gallus, Opus musicum 1/1, In adventu domini nostri Iesu Christi, ibid. 5, Ljubljana 1985.

⁷² V tisku pri SAZU.

⁷³ R. Bratož, Eugippius, Življenje svetega Severina, Ljubljana 1982 (izšlo v ciklostilu).
⁷⁴ B. Otorepec - J. Zontar, Božja sodba (ordal) sveče v Kamniku leta 1398, Zgodovinski časopis 27/1973, 321-328; B. Otorepec, Listina iz 1232 in starejša zgodovina Kamnika, Kamnik 1229-1979, Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta, Kamnik 1985, 23-32.

⁷⁵ A. Redik, Regesten des Herzogthums Steiermark 1, 1308-1319, Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark 4, Graz 1976; Kritično oceno publikacije je pripravil B. Otorepec, Zgodovinski časopis 31/1977, 560-565.

⁷⁶ Prim. Letopis SAZU 24/1973, Ljubljana 1974, 120.

⁷⁷ B. Otorepec, Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku, Mestni arhiv ljubljanski, 1., Listine 1243-1397, Ljubljana 1956; idem, idem, 2., Listine 1299-1450, Ljubljana 1957; idem, idem, 3., Listine Mestnega arhiva ljubljanskega 1320-1470, Ljubljana 1958; idem, idem, 4., Listine Mestnega arhiva ljubljanskega 1471-1521, Ljubljana 1959; idem, idem, 5., Listine kodeksov Mestnega arhiva v Trstu 1326-1348, Ljubljana 1960; idem, idem, 6., Listine 1444-1499, Ljubljana 1961; idem, idem, 7., Listine 1243-1498, Ljubljana 1962; idem, idem, 8., Register Krištofove bralovščine v Ljubljani 1489-1518, Ljubljana 1963; idem, idem, 9., Listine 1220-1497, Ljubljana 1964; idem, idem, 10., Listine 1144-1499, Ljubljana 1965; idem, idem, 11., Listine 1154-1361, Fevdna knjiga Jamskih, Ljubljana 1966; idem, idem, 12., Urbarji 1490-1527, Ljubljana 1968.

⁷⁸ J. Mlinarič, Gradivo za zgodovino Maribora, Pokrajinski arhiv Maribor, 1., Listine do 1259, Maribor 1975; idem, idem, 2., Listine 1260-1309, Maribor 1976; idem, idem, 3., Listine 1310-1335, Maribor 1977; idem, idem, 4., Listine 1336-1370, Maribor 1978; idem, idem, 5., Listine 1371-1415, Maribor 1979; idem, idem, 6., Listine 1416-1445, Maribor 1980; idem, idem, 7., Listine 1446-1465, Maribor 1981; idem, idem, 8., Listine 1466-1477, Maribor 1982; idem, idem, 9., Listine 1478-1488, Maribor 1983; idem, idem, 10., Listine 1489-1499, Maribor 1984.

⁷⁹ Prim. Letopis SAZU 33/1982, Ljubljana 1983, 204.

⁸⁰ I. Zenarola-Pastore, Atti della Cancelleria dei Patriarchi di Aquilegia (1265-1420), Pubblicazioni della Deputazione di Storia Patria per il Friuli 12, Udine 1983.

⁸¹ A. Ogris, Zwei Urkundenfunde zu den Anfängen des Kollegiatkapitels Völkermarkt in Kärnten, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 80/1972, Wien-Köln-Graz, 339-355; W. Neumann, Die älteste Originalurkunde Kärntens, Text und Übersetzung, Neues aus Alt-Villach, Museum der Stadt Villach 15/1978, Villach 1978, 25-28.

Važna vrsta virov, ki se pojavlja v obliki kodeksov, so urbarji. Delo na pripravah izdaj urbarjev sta po 1972 nadaljevala Jože Mlinarič (za Kostanjevico) in Marija Verbič (za Velesovo); s strani Milka Kosa nedokončanih briksenških urbarjev so se lotili Pavle Blaznik, Božo Otorepec in Bogo Grafenauer,⁸² vendar dela še niso zaključili. Ivan Zelko je pripravil za tisk prekmurske urbarje.⁸³ Posameznih urbarjev za (nekdaj) slovensko področje so se lotili tudi nekateri drugi raziskovalci: Alfred Ogris (urbar za velikovski okoliš),⁸⁴ v novejšem času pa Dušan Kos (urbar za novo-meško področje). Od ostalih kodeksov, ki so pomembni za slovensko preteklost, pripravlja Božo Otorepec edicije fevdnih knjig Celjskih grofov in Habsburžanov.⁸⁵ Isti strokovnjak je nadaljeval delo na objavah virov tudi s študijami mestnih privilegijev. V skladu s sprejetim programom edicij so se začele priprave za izdajanje statutov istrskih mest. Piranske statute je prepisal in zanje napisal uvodno študijo Miroslav Pahor, Janž Sumrada pa je delo dopolnil s kasnejšimi statutarnimi dodatki in mu dal končno obliko-kritične objave.⁸⁶ S strani Janeza Sumrade in Janeza Peršiča je zastavljeno tudi delo za izdajo statutov Izole in Kopra. Steklo je tudi delo na objavi notarskih knjig z istrskega področja. Darja Mihelič je 1984 objavila najstarejšo ohranjeno, piransko notarsko knjigo iz osemdesetih let 13. stoletja⁸⁷ in nadaljevala delo na naslednji,⁸⁸ priložnostno pa je objavila tudi kak fragment tovrstnega gradiva.⁸⁹ Za gospodarsko zgodovino slovenskega prostora so zgovorne trgovske knjige: najstarejši ljubljanski trgovski knjigi iz 16. stoletja so za objavo pripravili Božo Otorepec, Vlado Valenčič, Sergij Vilfan.⁹⁰ V tem pogledu so pomembne tudi mitninske knjige. Ob sprejemu programa edicij virov za slovensko zgodovino so bile mitninske knjige 16. in 17. stoletja, katerih objav je pripravil Ferdo Gestrin, že v tisku; izšle so še z letnico 1972.⁹¹

Ob povedanem so v skladu s sprejetim programom tekle tudi priprave za ediranje zapisnikov deželnih zborov Kranjske; obdobje poldruega desetletja 16. stoletja je v svoji publikaciji zajela Marija Verbič.⁹²

Med pripovednimi viri je eden najpomembnejših virov za slovensko zgodovino tim. Konverzija, spis o spreobrnjenju Bavarcev in Karantancev iz 9. stoletja. Na novo ga je objavil Herwig Wolfram,⁹³ izšel pa je tudi njegov komentiran prevod (komentar je napisal Bogo Grafenauer, prevod pa je pripravil Kajetan Gantar).⁹⁴ Za objavo so se pripravljali tudi nekateri drugi pripovedni viri, npr. kronike (Božo Otorepec). Tu naj omenimo še komentirano objavo prevoda Potopisa Pavla Santonina, ki ga z ožjim krogom sodelavcev pripravlja Primož Simoniti.

Zgoraj naštetu delo na objavah prikazuje dejavnost strokovnjakov po različnih vrstah virov (listine, kodeksi, spisi-zapiski in pripovedni viri). Priprave objav virov pa so se večkrat tematsko navezovale na ključne momente v slovenski preteklosti. Bogo Grafenauer in Marija Verbič sta se (deloma ob pomoči Boža Otorepca) lotila priprave publikacije, ki bi skozi objavo virov osvetlila kmečke upore na Slovenskem.⁹⁵ Posamezne vire o kmečkih uporih so objavljali Josip Adamček, Ivan Filipovič, Metod Hrg, Josip Kolanovič, Mate Križman, Miljenko Pandžič, Marija Sercer, Janez Kos, Ivan Nemanič, Božo Otorepec, Peter Ribnikar, Majda Smole, Ema Umek, Marija Verbič in Stanko Murovec.⁹⁶

⁸² Prim. Letopis SAZU 24/1973, Ljubljana 1974, 123; idem 25/1974, Ljubljana 1975, 126—127; idem 26/1975, Ljubljana 1976, 163.

⁸³ Predloženo za tisk pri SAZU.

⁸⁴ A. Ogris, Die Datierung des ältesten erhaltenen Urbars des Kollegiatkapitels Völkermarkt, Carinthia I 162, Festgabe zum 900-Jahr Jubiläum des Bistums Gurk 1072—1972/2, Klagenfurt 1972, 161—180.

⁸⁵ Prim. Letopis SAZU 28/1977, Ljubljana 1978, 154; idem 29/1978, Ljubljana 1979, 150; idem 30/1979, Ljubljana 1980, 194; idem 31/1980, Ljubljana 1981, 132; idem 32/1981, Ljubljana 1982, 214; idem 33/1982, Ljubljana 1983, 204; idem 34/1983, Ljubljana 1984, 244—245.

⁸⁶ Oddano za tisk pri SAZU.

⁸⁷ D. Mihelič, Najstarejša piranska notarska knjiga (1281—1287/89), SAZU, Viri za zgodovino Slovenije 7, Ljubljana 1984.

⁸⁸ Prim. Letopis SAZU 36/1986, Ljubljana 1986, 268.

⁸⁹ D. Mihelič, Prispevek k poznavanju poslovanja prodajal v srednjeveškem Piranu, Slovensko morje in zaledje, Zbornik za humanistične, družboslovne in naravoslovne raziskave 6—7, Koper, 1984, 69—79.

⁹⁰ V tisku pri SAZU.

⁹¹ F. Gestrin, Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem, SAZU, Viri za zgodovino Slovenije 5, Ljubljana 1972.

⁹² M. Verbič, Deželnozbornski spisi kranjskih stanov, 1, 1499—1515, Publikacije Arhiva SR Slovenije, Ljubljana 1980.

⁹³ Ta vir je pred pol stoletja objavil M. Kos, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, Razprave znanstvenega društva v Ljubljani 11/3, Ljubljana 1936; H. Wolfram, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, Das Weissbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien, Wien—Köln—Graz 1979.

⁹⁴ B. Grafenauer, *Spreobrnjenje Bavarcev in Karantancev*, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, *Acta ecclesiastica Sloveniae* 7, Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih ob 1100-letnici Metodove smrti, Ljubljana 1985, 9—43.

⁹⁵ Prim. Letopis SAZU 24/1973, Ljubljana 1974, 123; idem 25/1974, Ljubljana 1975, 127; idem 26/1975, Ljubljana 1976, 163; idem 27/1976, Ljubljana 1977, 167—168; idem 32/1981, Ljubljana 1982, 214.

⁹⁶ J. Adamček — I. Filipovič — M. Križman, *Nova grada o seljačkoj buni 1573 (I)*, Arhivski vjesnik 11—12, Zagreb 1968—1969, 7—41; J. Adamček — I. Filipovič, idem (II), ibid. 14, Zagreb 1971, 223—236;

Vrsta objav predstavlja tudi vprašanja cerkvene zgodovine v (nekdanjem) slovenskem prostoru. Vire o misijonski akciji Konstantina in Metoda, ki jo opisuje tudi zgoraj že omenjena Konverzija, so objavljali še Metod Benedik, France Martin Dolinar, Franc Perko in Janez Zor.⁹⁷ Živahno zanimanje strokovnjakov velja tudi virom za zgodovino reformacije in protireformacije. Sem sodi več edicij, ki so našete med objavami »slavističnih« virov in jih tu ne bomo ponavljali. Gradivo za zgodovino reformacije v Prekmurju sta objavljala Ivan Zelko in Franc Sebjanič.⁹⁸ Johann Rainer in Sabine Weiss sta priobčila graška nunciaturna poročila iz začetka osemdesetih let 16. stoletja.⁹⁹ Iz časa spopada protestantizma in protireformacije datirajo tudi popisi cerkva na slovenskem Štajerskem in Kranjskem, ki jih je objavil Janez Höfler.¹⁰⁰ Obnavljanje katoliške vere na Slovenskem predstavljajo edicije virov Metoda Benedika, Jožeta Mlinariča in Ivana Škafarja.¹⁰¹ Gradivo za zgodovino jožefinizma je objavil France Martin Dolinar.¹⁰² Gradivo iz preteklosti nekaterih ljubljanskih škofov je izšlo s spremnimi študijami Metoda Benedika in Franceta Martina Dolinarja.¹⁰³ Med objavami virov, ki osvetljujejo cerkveno zgodovino je moč omeniti tudi korespondenco cerkvenih dostojanstvenikov. Jože Gregorič je pripravil za objavo del korespondence Petra Pavla Glavarja¹⁰⁴ (nekatero tovrstne objave pa so našete med viri, ki predstavljajo preteklost slovenskega jezika in slovstva).

Zgodovino cerkve na Slovenskem predstavljajo tudi nekatere objave virov, ki želijo osvetliti cerkveno problematiko ali tovrstne vire iz določene pokrajine ali kraja. Ivan Zelko je priobčil gradivo za prekmursko cerkveno zgodovino.¹⁰⁵ Ivan Škafar je predstavil vire za zgodovino kalvinizma in luteranstva ter jezuitske misijone na tem področju.¹⁰⁶ Alfred Ogris je pisal o že omenjenih listini in urbarju velikovškega kapitlja.¹⁰⁷ Friederike Zaisberger je ob objavi gradiva predstavila kapitelj pri Gospej Sveti,¹⁰⁸ Miroslav Ostravský je objavil izvirne podatke o vizitaciji oglejskega patriarhata na Koroškem, Irmtraud Koller-Neumann pa je napisala obširno razpravo o reformaciji in protireformaciji v Beljaku in jo opremila s seznanom virov in literature.¹⁰⁹ Karl Dinklage je priobčil red za dva duhovnika pri Kamnu v Pod-

idem, idem (III), ibid. 15, Zagreb 1972, 17–53; J. Adamček — I. Filipović — M. Hrg. — J. Kolanović — M. Pandžić, Seljačke bune XV–XVIII stoljeća (grada), ibid. 16, Zagreb 1973, 7–85; Seljačka buna, Katalog izložbe u povodu 400. obljetnice bune (pripravili J. Adamček, I. Filipović, M. Serčer), Zagreb 1973; Kmečki panti na Slovenskem, Razprave in katalog dokumentov, Situla, Razprave Narodnega muzeja v Ljubljani 13, Ljubljana 1973, 119–202 (regesta in prepise dokumentov so pripravili J. Kos, I. Nemanič, B. Otorepec, P. Ribnikar, M. Smole, E. Umek, M. Verbič); S. Murovec, Zapis o obglavljenih tolminskih puntarjih v mriški knjigi stolne župnije v Gorici, Srečanja; Revija za družbena vprašanja 7, 37–38, Nova Gorica 1972, 70.

⁹⁷ M. Benedik, Žitje Konstantina (Cirila) in Žitje Metoda, Acta ecclesiastica Sloveniae 7, Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih ob 1100-letnici Metodove smrti, Ljubljana 1985, 117–233; F. M. Dolinar, Pisma rimskih papežev Hadrijana II., Janeza VIII. in Stefana V., ibid. 61–116; idem, Pohvala sv. Cirila in Metoda, ibid. 235–254; F. Perko, Italška legenda, ibid. 45–59; J. Zor, Anonimna Metodova homilija v Clozovem glagolitu, ibid. 255–278.

⁹⁸ I. Zelko, Gradivo za zgodovino reformacije v Prekmurju, Vizitacijski zapisnik iz leta 1627, Časopis za zgodovino in narodopisje 44/1973, 100–126; prim. še Letopis SAZU 24/1973, Ljubljana 1974, 120.

⁹⁹ J. Rainer, Nuntiatür des Germanico Malaspina, Sendung des Antonio Possevino 1580–1582, Nuntiatürberichte, Grazer Nuntiatür 1, Publikationen des Österreichischen Kulturinstituts in Rom, II., Quellen, 2. vrsta, Wien 1973; J. Rainer — S. Weiss, Nuntiatür des Germanico Malaspina und des Giovanni Andrea Carpi (1582–1587), Nuntiatürberichte, Grazer Nuntiatür 2, ibid., Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 1981.

¹⁰⁰ J. Höfler, Trije popisi cerkva in kapel na Kranjskem in Slovenskem Štajerskem, SAZU, Viri za zgodovino Slovencev 6, Ljubljana 1982.

¹⁰¹ M. Benedik, Instrukcija papeža Klemena VIII. za obnovu katoliške vere na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem z dne 13. aprila 1592, Acta ecclesiastica Sloveniae 1, Miscellanea, Ljubljana 1979, 16–41; I. Škafar, Jezuitski misijoni v krajini med Muro in Rabo za časa katoliške obnove 1609–1730, ibid. 137–169; J. Mlinarič, Prizadevanje sekovskih škofov Martina Brennerja (1585–1615) in Jakoba Eberleina (1615–1633) kot generalnih vikarjev salzbürških škofov za katoliško versko prenavo na Štajerskem v luči protokolov 1585–1614 in vizitacijskih zapisnikov iz 1607, 1608 in 1617–19, ibid. 5, Miscellanea, Ljubljana 1983, 9–225.

¹⁰² F. M. Dolinar, Jožefinci med Rimom in Dunajem, Škof Janez Karel grof Herberstein in državno cerkvenstvo, Acta ecclesiastica Sloveniae 1, Miscellanea, Ljubljana 1979, 43–105.

¹⁰³ F. M. Dolinar, Zapisi škofa Janeza Tavčarja o stanju v ljubljanski škofiji, Acta ecclesiastica Sloveniae 3, Miscellanea, Ljubljana 1981, 47–79; M. Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov, ibid. 7–45, idem, idem, Protokol I., 36–128, za leta 1599–1605, ibid. 6, Miscellanea, Ljubljana 1984, 7–90.

¹⁰⁴ J. Gregorič, Pisma Petra Pavla Glavarja Jožefu Tomlju 1761–1784, Acta ecclesiastica Sloveniae 4, Ljubljana 1982.

¹⁰⁵ Prim. op. 98, I. Zelko, Gradivo za prekmursko cerkveno zgodovino, Acta ecclesiastica Sloveniae 5, Miscellanea, Ljubljana 1983, 227–320; idem, Franciskani v Murški Soboti, ibid., 321–328.

¹⁰⁶ I. Škafar, Gradivo za zgodovino kalvinizma in luteranstva na ozemlju belmurskega in beksinskega arhidjakonata, Acta ecclesiastica Sloveniae 3, Miscellanea, Ljubljana 1981, 81–170; idem, Priloge: Izvirna poročila, regesti in zapisi o delovanju luteranov (evangelicanov) na Petanjcih 1592–1637, ibid. 6, Miscellanea, Ljubljana 1984, 155–222; prim. še op. 101.

¹⁰⁷ Prim. op. 81, 84.

¹⁰⁸ F. Zaisberger, Das Kapitel von Maria Saal in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts, Carinthia I 162, Festgabe zum 900-Jahubiläum des Bistums Gurk 1072–1972/2, Klagenfurt 1972, 181–205.

¹⁰⁹ M. Ostravský, Die Visitation des Patriarchen Franz Barbaro 1593/94 in Kärnten und seine Diözesan- und Provinzsynode in Patriarchat Aquileia, Carinthia I 162, Festgabe zum 900-Jahubiläum des Bistums Gurk 1072–1972/2, Klagenfurt 1972, 227–233; I. Koller-Neumann, Die Gegenreformation in Villach, Neues aus Alt-Villach, Museum der Stadt Villach 13, Villach 1976.

juni.¹¹⁰ Tudi pripombe Manfreda Hellmanna k Čedadskemu evangeliarju¹¹¹ smemo uvrstiti v ta oddelek.

Več objav virov zadeva tudi pravne in upravne uredbe v nekaterih gospodarskih strokah na Slovenskem (do 19. stoletja). V zadnjem času so prizadevanja usmerjena v objavlanje (prevodov) gozdnih redov. Anton Janko je prevedel ortenburški gozdni red za Kočevsko iz začetka 15. stoletja, ki ga je prepisal Božo Otorepec, Majda Smole pa je prevedla terezijanski gozdni red za Kranjsko iz sedemdesetih let 18. stoletja.¹¹² S podobno problematiko se ukvarjajo še Boštjan Anko, Darja Mihelič, Ema Umek in Vlado Valenčič. V ta oddelek spada tudi omemba objave statuta bratovske skladnice za železarno na Dvoru iz konca 18. stoletja, ki je delo Jožeta Šorna.¹¹³ Napotke za čebelarjenje Petra Pavla Glavarja (gre za njegov prevod in dopolnitev nemškega spisa Antona Janše) je približal sodobnemu slovenskemu jeziku Stane Mihelič.¹¹⁴ Zdravstvena in ne gospodarska navodila, ki jih vsebujejo »rokopisne ljudskomedicinske bukve« iz srede 18. stoletja, pa je v objavi prikazal Milan Dolenc.¹¹⁵

Tipično delo, ki predstavlja vire s področja kulture (in znanosti) je Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja Primoža Simonitija.¹¹⁶ On je tudi avtor študije »Dekret ali pričevanje Aleksandra Velikega o Slovanih«.¹¹⁷ V ta oddelek spada tudi delo na pripravi objave dela rokopisne zapuščine Marka Hansiza, ki se ga je lotila Darja Mihelič.¹¹⁸ Nekoliko mlajši od Hansiza, a znamenitejši za slovensko zgodovino je bil Anton Tomaž Linhart: njegov Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije je izšel pri Slovenski matici v prevodu Marjete Kos-Šašel, Alfonza Gspana in Nade Gspan-Prášelj ob spremnih študijah Boga Grafenauerja, Jara Šašla in Frana Zwitterja.¹¹⁹ Poskus ošnutka za literarno zgodovino Kranjske avtorja Jožefa Kalasanca Erberga je predstavila v objavi Milena Uršič.¹²⁰

Številni avtorji pa virov ne objavljajo glede na opisane tematske sklope, ampak predvsem glede na lokalni okvir, ki ga viri osvetlujejo. Z madžarskim gradivom za slovenski del Prekmurja so se ukvarjali Štefan Barbarič, Antoša Leskovec, Vilko Novak, Franc Šebjanič.¹²¹ Ivan Škafar je pisal o posesti in dnevniku dolnjelendavskih Bánffyjev,¹²² Ivan Zelko je skozi vire predstavil gospodarsko in družbeno strukturo turniške prazupnije.¹²³ Ivan Stopar je prikazal pričevanje zgodovinskih virov o gradu Celje.¹²⁴

Nekatere objave virov so namenjene osvetlitvi posameznih zanimivih dogodkov iz preteklosti (kakega kraja). Take vrste je delo Rolanda Schäfferja, ki govori o požaru v Radgoni 1504,¹²⁵ ter prispevek Primoža Simonitija, ki ob objavi vira predstavlja požar v Stični 1672.¹²⁶

Med institucijami, ki se na Slovenskem po 1972 sistematično posvečajo objavljanju virov (za naše področje do 19. stoletja), gre nesporen primat inštitutom Slovenske akademije znanosti in umetnosti (zlasti za vire s področja arheologije, starejše slovenske zgodovine,¹²⁷ umetnostne zgodovine in muzikologije), prizadevanja za

¹¹⁰ K. Dinklage, Die Hildegardsspende zu Stein in Jauntal und ihre Geschichte, Carinthia I 162, Festgabe zum 900-Jahrjubiläum des Bistums Gurk 1072–1972/2, Klagenfurt 1972, 467–490.

¹¹¹ M. Hellmann, Bemerkungen zum Evangeliar von Cividale, Siedlung, Macht und Wirtschaft, Festschrift Fritz Posch zum 70. Geburtstag, Graz 1981, 305–317.

¹¹² Ortenburški gozdni red 1406, Viri za zgodovino gozda in gozdarstva na Slovenskem 2, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, Ljubljana 1985; Terezijanski gozdni red za Kranjsko 1771, ibid. 1, Ljubljana 1985.

¹¹³ J. Šorn, Statut bratovske skladnice za železarno na Dvoru iz leta 1799, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 15–16/1975–1976, 175–181.

¹¹⁴ Pogovor o čebelnih rojih, Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu, Ljubljana 1976, 79–260.

¹¹⁵ M. Dolenc, »Novva Gronat Jabuka«, Rokopisne ljudskomedicinske bukve iz 1751. leta, Časopis za zgodovino in narodopisje 51/1980, 311–321.

¹¹⁶ P. Simoniti, Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja, Ljubljana 1979.

¹¹⁷ P. Simoniti, »Dekret ali pričevanje Aleksandra Velikega o Slovanih«, Časopis za zgodovino in narodopisje 44/1973, 225–233.

¹¹⁸ Prim. Letopis SAZU, 32/1981, Ljubljana, 1982, 215.

¹¹⁹ A. Linhart, Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije 1, 2, Ljubljana 1981.

¹²⁰ M. Uršič, Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus ošnutka za literarno zgodovino Kranjske, Dela SAZU 2/28, Ljubljana 1975.

¹²¹ Prim. Letopis SAZU 25/1974, Ljubljana 1975, 128.

¹²² I. Škafar, Posest dolnjelendavskih Bánffyjev leta 1389, Časopis za zgodovino in narodopisje 43/1972, 35–64; idem, Dnevnik dolnjelendavskih Bánffyjev, ibid. 51/1980, 71–89.

¹²³ I. Zelko, Gospodarska in družbena struktura turniške prazupnije po letu 1381, Razprave SAZU 7/5, Ljubljana 1972, 377–473.

¹²⁴ I. Stopar, Pričevanje zgodovinskih virov o gradu Celje, Celjski zbornik 1975–1976, Celje 1977, 409–428.

¹²⁵ R. Schäffer, Ein unbekannter Stadtbrand von Radkersburg im Jahre 1504, Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 64, Graz 1973, 119–143.

¹²⁶ P. Simoniti, Kako so leta 1672 pogasili požar v Stični, Traditiones, Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje SAZU 3, Ljubljana 1974, 195–196.

¹²⁷ Medtem ko je za objavlanje virov iz novejše slovenske zgodovine pristojen Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

objave so doma tudi v Arhivu SR Slovenije,¹²⁸ posamezni avtorji (skupno številnih!) objav virov pa izhajajo s filozofske in teološke fakultete ter Inštituta za zgodovino Cerkve pri njej.

Ob že omenjeni zbirki Monumenta litterarum Slovenicarum so za objave izvirnega gradiva za naše področje zlasti pomembne publikacije Slovenske akademije znanosti in umetnosti, od revij pa Acta ecclesiastica Sloveniae, Časopis za zgodovino in narodopisje ter Jezik in slovstvo tostran meje, onstran meje pa v tem pogledu izstopa Carinthia I.

Konkretno delo in priprave izdaj različnih vrst zgodovinskih virov pa so porajali tudi konkretna vprašanja v zvezi z načinom in metodo objavljanja virov. Deloma se je teh vprašanj dotaknil že Milko Kos v svojem referatu na že omenjenem novomeškem posvetovanju arhivarjev oktobra 1962, pa tudi predavanje Boga Grafenauerja na skupščini arhivarjev maja 1966 v Kopru je obravnavalo to problematiko. Po 1972 (in sprejemu programa edicij virov za slovensko zgodovino) je Arhivsko društvo Slovenije nadaljevalo svoje poslanstvo tudi glede reševanja takih vprašanj. Maja 1974 je sklicalo sestanek na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Bogo Grafenauer in Vasilij Melik sta za to priložnost pripravila predavanji, ki naj bi odgovorili na nekatera konkretna vprašanja v zvezi z načinom objavljanja nekaterih vrst arhivskih virov.¹²⁹ Vasilij Melik se je — kot že leto prej v Budvi — posvetil objavam statističnih virov, medtem ko je Bogo Grafenauer obravnaval objave starejšega gradiva v nemškem jeziku (pri čemer se je oprl na mnenje Heinza Quirina¹³⁰). Isti predavatelj je na sedmem posvetovanju arhivskih delavcev septembra 1974 v Slovenjgradcu osvetlil svoj pogled na vlogo in pomen arhivarjev pri raziskovanju slovenske zgodovine, pri čemer je kot bistvene označil naloge arhivarjev pri popisovanju in objavljanju arhivskih virov.¹³¹ Razgovorom o metodologiji v zvezi z načinom objave starejšega gradiva v nemškem jeziku so se kasneje — ob pripravi objav piranskih statotov in najstarejše ohranjene piranske notarske knjige — pridružili tudi razgovori strokovnjakov, ki so obravnavali probleme v načinu objavljanja virov z latinsko-italijanskega področja.

V razliko od ostalega jugoslovanskega prostora, kjer je — kot smo videli — izšlo kar precej študij o načelih objavljanja (predvsem latinsko-italijanskega) izvirnega pisanega gradiva, pa na Slovenskem nimamo podrobnih tiskanih navodil; ki bi pomenila reševanje nekaterih problemov pri ediciji virov. Tudi za ostalo jugoslovansko področje lahko ugotovimo, da rešitve, ki jih za objavo gradiva svetujejo različni avtorji, niso niti enotne niti vsesplošno sprejemljive za tistega, ki gradivo objavlja.

Oglejmo si pod drobnogledom nekatere elemente navodil za edicijo virov Miloša Miloševića, Ivana Filipovića, Jakova Stipišića in Radovana Samardžića. To so avtorji opaznejših prispevkov o načelih objavljanja virov.¹³²

Samardžić se v svojem članku pogloblja predvsem v konkretno jedro objave izvirnika. Ostali trije avtorji pa se ustavljajo tudi pri pripravljanih delih za objavo virov, pri obravnavi njenega namena: ta narekuje izbor tipa in obsega objave vira. Po Miloševićevem mnenju zajema pripravljano delo za edicijo gradiva preudarek in odločitev o temi in o obsegu objave, opredelitev namena publikacije in tipa objave. V to fazo sodi tudi odločitev za najprimernejšo obliko publiciranja vira (zbornik, posamezni listi) ter za obseg in razpored v objavi zajetih tematskih sklopov gradiva. Sledilo naj bi odbiranje gradiva in odločitev za način predstavitve dokumentov (v celoti, delu, izvlečku ipd.). Tudi Filipović pozna fazo preddel za objavo virov. Sem sodi po njegovem mnenju formulacija teme ter opredelitev za določen tip, obliko, podtip, medij publikacije, ki objavlja arhivsko gradivo. Pred konkretnim delom na objavi naj bi pisec (ali pisci) pregledal(i) bibliografijo o problematiki, evidencial(i) vse vire, poiskal(i), zbral(i) in odbral(i) dokumente, ki bi prišli v poštev za objavo. Stipišić pa v predhodnih pripravah za objavo virov omenja opredelitev prostorskega in časovnega okvira, ki naj bi ga publikacija zajela; pregled literature, seznanitev z avtorjem izvirnika in njegovo pisarno. Taki razširitvi obzorja naj bi sledilo zbiranje gradiva.

Med tipi objav virov razlikuje Milošević znanstveno objavo standardnega tipa, objavo diplomatskih virov in objavo avtorskih rokopisov s poostrenimi načeli ter znanstveno-popularno in šolsko objavo z omiljenimi izdajateljskimi načeli. Glede na reprodukcijo besedila v objavi razlikuje Stipišić dva načina: diplomatski (doslovna preslikava besedila iz izvirnika) ter kritični ali interpretativni način (v objavi so

¹²⁸ Tudi Zgodovinski arhiv Ljubljana objavlja izvirno gradivo, vendar po 1972 ne posega v objave virov iz obdobja pred 19. stoletjem.

¹²⁹ Prim. arhiv Arhivskega društva Slovenije.

¹³⁰ H. Quirin, Einführung in das Studium der mittelalterlichen Geschichte, Braunschweig 1964³.

¹³¹ B. Grafenauer, Usklajevanje dela arhivov s programom zgodovinopisja, Arhivi, Glasilo Arhivskega društva Slovenije 1, Ljubljana 1978, 11—13.

¹³² Prim. op. 18, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31.

kratice razrešene, uvedena je delitev besed, interpunkcija, velika začetnica). Glede na uporabo opisanih načel loči Stipišič strogo znanstveno ali akademsko objavo vira (ki ustreza Miloševićevi objavi diplomatskih virov), dalje znanstveno objavo, namenjeno širšemu krogu zgodovinarjev, (ki ustreza Miloševićevi znanstveni objavi standardnega tipa) ter objavo za šolsko uporabo. Filipović pozna znanstveno-kritično objavo (ki ustreza Stipišičevemu kritičnemu ali interpretativnemu načinu objave vira); po kriteriju objavljenega gradiva loči Filipović akademsko, znanstveno ali znanstvenoraziskovalno objavo celote vseh virov, znanstveno objavo izbora virov, znanstveno-popularno objavo, ob teh pa omenja še (visoko) šolsko izdajo virov v revijah, časopisih, ipd. Glede na reprodukcijo besedila se bomo v nadaljevanju omejili samo na znanstveno objavo standardnega tipa (Milošević) oziroma na znanstveno objavo, namenjeno širšemu krogu zgodovinarjev ter na kritični ali interpretativni način objave; (Stipišič) oziroma na znanstvenokritično objavo (Filipović).¹³³

Po obliki, oziroma vsebini razlikuje Filipović sistematsko-kronološko objavo virov, problemsko, ali tematsko objavo, objavo, ki jo opredeljuje značaj oziroma določena vrsta virov, objavo glede na provenienco gradiva, edicijo posameznega fonda, objavo gradiva, pisanega v istem jeziku, v isti pisavi, objavo gradiva, ki sodi skupaj po kriteriju avtentičnosti. Stipišič pa pozna objavo gradiva v serijah, urejenih po kronološkem načelu, tematsko objavo, objavo po provenienci ali po fondih; Filipović objavi gradiva, ki jo določa vrsta virov, sta med vrstami objave pri Stipišiču sorodni objava gradiva srednjeveških zakonodajnih ustanov in objava notarskih imbreviatur.

Omenjeni avtorji so bolj ali manj izčrpni tudi glede sestavnih delov, ki naj bi jih (poleg konkretne predstavitve besedila vira in njej pripadajočega aparata) vsebovala strokovno pripravljena edicija virov. Vsi avtorji omenjajo predgovor in uvod. Eden od beih naj bi s historičnega stališča osvetlil zgodovinski okvir dogodkov, ki jih omenjajo viri, nakazal namen edicije, značaj in pomen gradiva; drugi naj bi nudil arheografska pojasnila: opisal naj bi dokumente, pojasnil metodološka načela in sistem, po katerih je pripravljena objava itd. Po mnenju vseh avtorjev naj bi edicija vira vsebovala tudi seznam kratic in sezname imen (osebnih, zemljepisnih), stvari in pojmov, lahko pa tudi posebne sezname (za denar, mere itd.). Milošević, Filipović in Samardžić se zavzemajo za predstavitev bibliografije, v posebnem oddelku. Isti trije avtorji omenjajo kot del objave vira tudi kazalo-vsebine; po mnenju prvih dveh naj bi služilo standardni informaciji (kje v publikaciji se kaj nahaja); Samardžić pa predlaga njegovo razširitev s povzetki objavljenih dokumentov, kar bi ustrezalo pregledu objavljenih dokumentov, ki ga kot del objave virov priporoča Filipović. Milošević in Filipović omenjata med sestavnimi deli objave virov še kroniko dogodkov, popis uporabljenega gradiva, slovar(je) manj znanih besed in priloge, Milošević sam pa k vsemu naštetemu svetuje še oddelke: tablice s kronološkim zaporedom dokumentov (kolikor se objava ne ravna po kronološkem načelu), prevode ali razširjene povzetke za dokumente v tujih jezikih, ilustracije.

Po mnenju vseh štirih avtorjev naj bi bila enota posameznega dokumenta predstavljena z naslovnim delom, prepisom besedila izvornika, legendo in opombami. V naslovni del bi se razvrstili zaporedna številka, datum, kraj in povzetek dokumenta v sodobnem jeziku izdajatelja. Prepisu besedila dokumenta naj bi sledila legenda, ki naj bi predstavila tradicijo (hramba, signatura, stran ipd.) in opis izvornika, starejše objave, literaturo o njem. Opombe naj bi osvetljevale posebnosti v pisavi in besedilu oziroma naj bi pojasnjevale vsebino spisa. Tekstološke (prve) opombe bi bile lahko označene z malimi črkami abecede ali z zvezdicami, komentar (druga omenjena vrsta opomb) pa s številkami.

Glede predstavitve besedila vira vsi omenjeni avtorji poznajo objavo vira v celoti kot tudi objavo v skrajšani obliki (če tu zanemarimo objave v povzetkih, prevodih, faksimilih ipd.). Krajsanje besedila naj bi publikacijo razbremenilo balasta nekaterih stalnih, stereotipnih obrazcev in ponavljanj. Milošević predpisuje, naj bi se izpuščeni deli označevali, vendar pa bi znotraj stavka ne smelo prihajati do krnitve besedila s krajsanjem. Po njegovem, Filipovićem in Stipišičevem mnenju naj bi prepis posnemal nekatere značilnosti zunanega izgleda izvornika (odstavki ipd.), ohranil pa naj bi tudi stilistične in osnovne jezikovne lastnosti rokopisa.

Vprašanje prevedbe besedila iz nekdanjega črkovnega sistema v sodobni (dru-gačni) črkovni sistem obravnavajo Milošević, Filipović in Samardžić. Vsi omenjajo možnost fonetičnega prepisa besedila. Miloševiću pomeni tak prepis težnjo, da bi bilo objavljeno besedilo pravopisno čim preprostejše in čim bolj razumljivo za sodobnega uporabnika, vse to pa v duhu načel nekdanjega jezika in časa. Samardžić se zavzema za načelo, da je treba vsa besedila, katerih jezikovne lastnosti to dopuščajo (!?), objaviti v fonetičnem prepisu. Filipović omenja Samardžičevo mnenje; pojasnjuje na-

¹³³ Ta tip objave namreč dandanes v izdajanju virov na evropski celini sledi. Objavljanje s strojnimi kriteriji (diplomatski način) pa je še vedno v veljavi v Angliji.

tančni pomen fonetičnega zapisa, ki se pojavlja v slovarjih in na predpisan način označuje izgovorjavo zapisanih besed. Samardžića interpretira v smislu, da naj bi se viri objavljali v najpreprostejšem možnem prepisu. Črke, ki jih v sodobni abecedi ni (več), naj bi se nadomestile z enakovrednimi znaki, podvojitve soglasnikov v izvorniku naj bi se opustile, skupine po več črk naj bi se poenostavile ob izenačevanju oziroma izgubljanju soglasnikov (izvirni zapis besede Vnderthron naj bi se v objavi transkribiral v Untertan), odpadki naj bi nekateri nebitveni naglasi na vokalih¹³⁴ — vse to pa le pri objavi gradiva, ki ni pomembno za lingvistično-filološki študij (!). Razen Samardžića se ostali omenjeni pisci posebej dotikajo nekaterih vprašanj prepisa latinskih virov. Ustavljajo se ob črkah u in v, ki sta v teh virih uporabljani nedosledno, ne glede na glasovno vrednost, ki jo predstavljata. Njun prepis naj bi se prilagodil izgovorjavi (izvirna oblika ouis naj bi se prepisala kot ovis, izvorna vrna pa kot urna). Predstavljajo tudi zadržbo, ki se pojavlja ob transkripciji črk ii in y. Stipišić predpisuje, naj se izvorna raba črke y namesto i zadrži le v prepisu tistih besed, ki vsebujejo to črko v svojem korenu, nasprotno pa predstavlja Milošević izvorno pisanje črke y namesto i posebnost pisca rokopisa, ki jo je potrebno v prepisu za objavo spoštovati. Milošević in Stipišić svetujeta, naj se dolga oblika črke i ne prepisuje kot j, ampak kot i; izvirni m pred zobniki naj bi se transkribiral kot n, izvirni n pred ustničniki pa kot m (namesto conburere bi naj v objavi stalo comburere, namesto quarundam pa quarundam). Pač pa naj bi se v prepisu ohranila vrsta rednih pisarjevih odstopanj od klasičnega jezika (/ne/uporaba diftongov, podvojitve črk, uporaba črk c namesto t, znaka ç v smislu z, črke v namesto skupine vu ipd.) kot tudi njegovih očitnih napak. Po mnenju vseh štirih omenjenih avtorjev naj bi se kratice (razen za mere, denar, nekatere nazive in razen splošno znanih okrajšav — kjer to ni neobhodno —) v objavi razreševale brez posebnih znakov v tisku. Izdajatelj vira naj bi po mnenju Miloševića in Filipovića (razen v izjemnih primerih) prilagodil objavo vira sodobnim pravilom o delitvi besed (npr. ločeno pisanje predloga in samostalnika), medtem ko Stipišić izrecno predpisuje, da naj tovrstne sestavljenke v objavi ostanejo zveste izvorniku. Objava besedila naj bi bila opremljena tudi z velikimi začetnicami. Filipović in Samardžić svetujeta za objavo vira vpeljavo velikih in malih začetnic glede na pravopis dotičnega jezika. Okrašene črke in inicialke naj bi se po Filipovičevem mnenju tiskale polkrepko, po Miloševićevem pa z velikimi črkami ob spremljevalni opombi. Milošević in Stipišić sta se podrobneje razpisala o uporabi velike in male začetnice v latinskih besedilih. Oba zagovarjata rabo velike začetnice za osebna in krajevna imena, za naslove dostojanstvenikov pri neposrednem nagovoru ter za praznike. Oba tudi predlagata, naj bi se z veliko pisala beseda dominus, kadar stoji samostojno in pomeni boga, kadar pa stoji kot dostavek (npr. v zvezi dominus noster Iesus Christus), naj bi se pisala z malo začetnico. Stipišić zagovarja rabo velike začetnice pri pridevnikih, ki so izpeljani iz imen narodov, krajev, dežel. Milošević bi take vzdevke pisal z veliko le, če označujejo osebo (npr. comes Catharensis), če označujejo pojem, pa ne (npr. ecclesia bosnensis). Prilastke ob božanstvih piše Stipišić z veliko (Beata Maria Virgo), po Miloševićevem mišljenju pa naj bi se pridevniki ob verskih pojmi pisali z malo (konkreten primer je tudi pri njem beata /!/ Virgo). Milošević kot poseben primer obravnava vzdevke sanctus. Z malo začetnico naj bi se pisal, kadar gre za ime svetnika (sanctus Martinus). Kadar označuje zgradbo ali objekt, naj bi se pisal z veliko (ecclesia Sancte Marie), enako tudi, kadar gre za oznako časovnega razdobja brez dodatnega določila (tako ad Sanctum Petrum, ampak ad festum sancti Petri). Milošević priporoča pisanje z veliko začetnico še za začetek stavka, za poklic, kadar ta privzame pomen priimka, za pridevnike v zemljepisnih imenih ter za ugledne ustanove. Razen pridevnikov ob verskih pojmi naj bi se po njegovem mnenju pisali z malo začetnico še nazivi laične in cerkvene hierarhije ter imena mesecev in dni. Tako naj bi se po njegovih načelih (konkretno) pisal petek kot veneris dies, kar je v direktnem nasprotju s Stipišičevim predpisom, da naj bi se nazivi tedenskih dni po planetih pisali z veliko (npr. dies Mercurii). Milošević podrobneje obravnava tudi pisanje imen. Ta naj bi se obravnavala drugače kot ostale besede izvornika. Pri imenih naj bi se dosledno spoštovala izvorna oblika; v nasprotju od siceršnje transkripcije dolgega i kot i (kar zagovarjata s Stipišičem) predlaga Milošević v imenih prepis dolgega i v j (Juanissimus), čemur pa v isti sapi sam oporeka s trditvijo, da je potrebno načelno vsak dolgi i objavljati kot i in ne kot j. Za ilustrativni primer se pri tem poslužuje prav — imen! Objava naj bi prinašala pravilno obliko Iadra, Iesus namesto napačne (?) Jadra, Jesus.

Milošević in Filipović se dotikata tudi načina objavljanja števil. Milošević predlaga, naj bi se objava števil držala izvornika (kjer se število lahko označuje z besedo, rimskim ali arabskim zapisom). Filipović je glede pisanja števil nedosleden: najprej meni, da naj se števila objavljajo v arabskem zapisu, ne glede na to, kako so izra-

¹³⁴ Opozoriti je treba, da Filipović predlaga načela, ki naj bi veljala za objavo novejšega gradiva iz obdobja po 1526; za novoveško gradivo so načela zvestobe izvorniku nekoliko ohlapnejša.

žena v viru, le malo zatem pa zagovarja načelo, da je treba rimske številke objaviti kot rimske; pri tem se sklicuje na odstavek s prejšnjim mnenjem, ki temu načelu oporeka! Milošević in Filipović se zaradi lažje preglednosti pri objavah kolon števil zavzemata za transkripcijo v arabski zapis. Strinjata se tudi, da naj bi se kombinacija številke in dela besede v prepisu izrazila z besedo (novembre namesto 9bre).

Tudi sodobni konvencionaini znaki (% , §), ki so v viru izpisani z besedo, naj bi se v objavi reproducirali na sodoben način v obliki znakov. Po mnenju obeh avtorjev in Stipišića naj bi se od posebnih znakov izvirnika v objavo vnesli križci, ki se ponekod pojavljajo pred invokacijami ali ob podpisih prič.

Vsi štirje obravnavani pisci se zavzemajo za uporabo raznovrstnih oklepajev v objavi. Ti naj bi osvetlili nekatere pojave v rokopisu. Po Miloševićem in Stipišićem mnenju naj bi okrogli oklepaj uokvirjal besedo, za katero je pisec izvirnika nakazal, da je odveč (jo prečrtal ipd.). Stipišić predpisuje uporabo takega oklepaja tudi da v izvorniku pomotoma ponovljeno besedo. Po Filipovićem mnenju pa naj bi tak oklepaj obdajal določeno število pik in s tem nakazoval praznine v besedilu, ki niso posledica poškodbe dokumenta, ali praznine, kjer je dokument poškodovan. Ostali trije avtorji za primere nečitljivega besedila (poškodbe dokumenta, izbrisano črnilo) svetujejo uporabo določenega števila pik v oglatem (!) oklepaju. Tak oklepaj naj bi po Miloševićem, Stipišićem in Filipovićem mnenju obdajal tudi s strani izdajatelja reproducirane nečitljive dele izvirnika. Filipović in Samardžić predlagata uporabo tega oklepaja še za posege in vstavke redaktorja v izvorno besedilo. Vitičasti oklepaj naj bi po Miloševićem in Stipišićem mišljenju označeval interpolacije in dele slumljive avtentičnosti v izvorniku, Samardžić pa bi v primeru potrebe tudi s tem oklepajem označeval posege izdajatelja v besedilu. Stipišić predlaga uporabo šiljastega oklepaja za rekonstrukcijo (delov) besed s strani izdajatelja, Filipović pa za označitev vstavljenih črk v besedah, ki so v izvorniku zapisane narobe. Poleg opisanih štirih pozna Stipišić še šest (!) znakov, ki jih predlaga izdajatelju v smislu oklepaja. Primere dvomljivega zapisa kake besede naj bi redaktor po Miloševićem in Stipišićem mnenju pospremil z vprašajem v okroglem oklepaju, primere očitnih slovničnih napak ali nenavadnih oblik zapisa pa s klicajem v okroglem oklepaju.

S sestavljanjem seznamov so se podrobneje ukvarjali Milošević, Filipović in Samardžić. Posebej se ustavljajo pri seznamih imen. Za seznam osebnih imen predpisuje Milošević zaporedje: priimek, očetovo ime v roditeljskem, ime in poklic, Filipović pa (v nekoliko obrnjenem zaporedju): priimek, ime, vzdevek, očetovo ime in ev. drugo pojasnilo k imenu. Milošević predpisuje, da naj bo v seznamih, ki se ravnajo po načelih fonetične transkripcije ali so objavljeni v cirilici, glavno geslo ime (osebno ali zemljepisno), zapisano glede na izgovor kraja, kjer je dokument nastal. Izvirna oblika imena naj bi bila dodana v oklepaju ob glavnem geslu, sicer pa bi bila samostojno razvrščena v seznamu kot drugotno geslo in opremljena s kazalko na glavno geslo. Ob nedosledno zapisanih izvornih imenih naj bi prišla v seznam le v izvorniku najpogosteje uporabljana oblika imena. Na drugem mestu zastopa Milošević tak razpored le za slovanska imena, pri čemer se sklada s Filipovićevim mnenjem. Milošević meni, da naj bi za tuja imena (v seznamu, pisanem v latinici) glavno geslo predstavljala izvirna oblika imena. V oklepaju ob njej naj bi stala fonetična oblika imena, ki bi bila sicer uvrščena v seznam kot drugotno geslo. Pač pa naj bi bila tuja osebna imena (znanih oseb), za katera so se uveljavile domače oblike, razvrščena v seznam s prioriteto domače oblike imena (kot npr. Ričard Lavlje srce v srbohrvatskih objavah /oziroma v slovenskih Rihard Levjesrčni — op. a./). Milošević zagovarja še eno anomalijo: vzdevek v roditeljskem, ki označuje ime, naj bi se prevajal kar v imenovalniku (Petrus molendinari, kar dobesedno pomeni Peter /sin/ mlinarja; naj bi se v seznamu poenostavil v Peter, mlinar /!/. Samardžić predlaga, naj bo glavno geslo v seznamu osebnih imen pravilno transkribirano ime (v cirilici?), vse druge oblike imena pa naj bi se vnesle v seznam kot drugotna gesla. Pri objavi gradiva v tujem jeziku naj bi se seznam osebnih imen razporedil po abecednem redu, vsa osebna imena pa naj bi bila v njem navedena dvakrat: v izvorni obliki in cirilski transkripciji. Glavno geslo naj bi predstavljala cirilska oblika (!). Filipović meni, da mitološka imena ne sodijo v seznam osebnih imen; Milošević pa jih tja uvršča v sodobni obliki. Seznam zemljepisnih imen naj bi po Miloševićem mnenju prinašal sodobne domače oblike imen z našega področja oziroma sodobne tuje ali naše (Beč oziroma Dunaj — pač glede na jezik izdajatelja vira /op. a./) oblike imen za tuja področja. Filipović in Samardžić se zavzemata za to, da bi tudi zemljepisna imena prišla v seznam v dveh oblikah, sodobna kot glavno, izvirna kot vzporedno geslo. Filipović sicer tu postavlja še drugo možnost: če je seznam v jeziku izvirnika, je glavno geslo izvirna oblika imena. Samardžić uvršča v zemljepisni seznam tudi etnična imena, čemur Filipović oporeka. Glede stvarnega seznama oba avtorja zagovarjata načelo, naj bo za starejše gradivo sestavljen v jeziku izvirnika, za novejše pa naj bi ga sestavljali prevedeni sodobni vzdevki za stvari in pojme.

Iz zapisanega je razvidno, da obravnavani štirje avtorji v marsikaterem pogledu zagovarjajo nasprotujoča si načela, v nekaterih primerih pa so tako nedosledni, da celo sami oporekajo lastnemu mnenju. Njihovi nasveti tudi sicer niso vedno vseplošno sprejemljivi za izdajatelja gradiva:

Pri prevedbi besedila v sodobno pisavo se kot prvo zastavlja vprašanje uporabe fonetičnega prepisovanja. To je brez pomisleka sprejemljivo za nadomestitev tistih črkovnih znakov izvirnika, ki jih črkovni sistem izdajateljevega jezika ne obsega, z odgovarjajočimi črkami, ki v izdajateljevem črkovnem sistemu zaznamujejo ustrezne glasove (*f* in *fh* iz bohoričice se npr. prepisujeta kot *s* oziroma *š*). Upravičenost drugačnih poenostavljanj izvirnega zapisa v objavi pa je zlasti za starejše gradivo (ki je nastalo npr. pred 1500) precej sporna. Za vire, nastale po 1526 (Filipović) bi se naj v objavi vpeljale poenostavitve izvirnega zapisa le tedaj, kadar ta ni zanimiv za lingvistično-filološki študij: presoja o tem, ali je zapis zanimiv za slavista, klasičnega filologa, germanista, romanista... verjetno ni povsem preprosta. Vsa opisana teoretska prizadevanja slonijo na želji, da se objavljanje virov pri nas poenoti; uvajanje različnih načel za objavo »zgodovinskih« in »jezikovnih« virov pa je prav s to željo skregano! Menim, da bi moral izdajatelj gradiva do te mere spoštovati in posnemati pisanje izvirnika, da bo objava nudila uporabniku bodisi reprodukcijo doslovnega izvirnega zapisa ali pa mu (s pomočjo uvodnih pojasnil) omogočila nedvoumno sklepanje o njem. Načelo, naj bi se dolga oblika črke *i* v latinskih besedilih dosledno transkribirala kot *i*, je gotovo pravilno: latinščina črke *j* ne pozna, dolgi *i* pa tudi glasovno nima vedno vrednosti našega *j*. Kljub temu pa nas transkripcija nekaterih latinskih besedil, ki so nastala na našem področju, včasih postavlja v zadrego: v roditeljskem ednine moških samostalnikov na *-ius* se v izvirniku lahko pojavijo tri zaporedne črke *i*, od katerih je srednji (dolgi) gotovo imel glasovno vrednost našega *j* (roditelj imena Gracius je npr. lahko zapisan Gracii). Glede razreševanja okrajšav dopuščajo avtorji možnost, da nekatere okrajšave in sigle ostanejo nerazrešene. Priporočljivo je, da je takih nerazrešenih kratic čim manj, ker otežujejo razumevanje besedila vira. Zdi se mi, da uvajanje delitve besed v objavi ne škoduje besedilu, kvečjemu olajšuje razumevanje njegove vsebine. Kadar pa imajo določene združeno zapisane besede posledice v razvoju jezika, je treba pretehtati, ali naj bi se take besede obravnavale kot sestavljenka ali naj bi se ločile in pojasnile z opombo. Dosledno upoštevanje sestavljenk tipa predlog + samostalnik v prepisu (Stipišić) postavlja pod vprašaj sestavo (stvarnega) seznama: ali bodo v njem take sestavljenke naše mesto, ali bodo razvrščene po začetnici predloga ali po začetnici samostalnika? Tudi uvajanje velikih začetnic v prepis vira uporabniku lajša razumevanje vsebine zapisa. Načelo o različnem pisanju začetnic istih besed (*dominus*, *sanctus*, latinski pridevniki, izpeljani iz imen narodov, krajev, dežel¹³⁵) glede na besedno zvezo, v kateri se pridevniki pojavljajo (Milošević) ni prepričljivo; vnaša nepotrebno nedoslednost in otežuje delo pri objavi vira. Pisanje poklicev, ki dobivajo vlogo priimkov, z veliko začetnico (Milošević) ni preprosto. Dokler neka oseba, ki jo omenja zapis, dejansko opravlja poklic, ki je v viru v običajnem jeziku izvirnika omenjen v dopolnilno njenemu osebnemu imenu in ni zapisan z veliko začetnico, je vždevek poklica težko obravnavati kot priimek (ter ga pisati z veliko začetnico). Menim, da smemo oznako poklica ob osebnem imenu brez vseh zadržkov obravnavati kot priimek šele tedaj, ko je tudi v viru zapisana z veliko začetnico. V latinskih virih prodira velika začetnica kasneje kot v nemških. Nedosledno pisanje poklica v viru enkrat z veliko, drugič z malo začetnico — kakor pač nanese, je treba v objavi dosledno spoštovati. Nedoslednost pisanja tovrstnih priimkov-poklicev namreč nazorno prikazuje proces uveljavljanja in oblikovanja priimkov, nasilno uvajanje doslednosti v vstavljanju velikih ali malih začetnic v objavi pa ta proces zakriva in poenostavlja. Opisana nedoslednost izvirnika pa povzroča težave izdajatelju vira tudi pri sestavljanju seznamov, ko gre za odločitev, ali sodi poklic, ki je tu zapisan z malo; tam pa z veliko začetnico, v stvarni ali v imenski seznam.¹³⁶ Takó opis izdajateljevih posegov glede delitve besed kot glede pisanja velike začetnice pa nedvoumno spada v uvodni del objave vira.

Doslednost v zvestobi izvirniku je priporočljiva tudi pri pisanju števil (rimski znak, arabski način zapisa, beseda), pri kombinaciji številke in dela besede.¹³⁷

Vprašljivo je, ali velja pri objavi dosledno posnemati križce (in podobne znake), ki se pojavljajo v viru. Vsebina križcev je npr. lahko različna: ob invokaciji in ob podpisih prič je uporaba križca splošna in ima splošno uveljavljeno vsebino; v teh

¹³⁵ Pridevniki, izpeljani iz imen narodov, krajev in dežel, se po načelih klasične latinščine pišejo z veliko začetnico in ni razloga, da ne bi bilo tako tudi v objavah latinskih virov.

¹³⁶ Verjetno je v takih primerih priporočljivo vzpostaviti med seznamoma povezavo v obliki kralke.

¹³⁷ Milošević, ki zagovarja interpretacijo take kombinacije z besedo, se zavzema, naj bi opomba pojasnila, kakšen je izviren zapis. Menim, da bi bilo bolje, če bi se slika izvirnika v transkripciji obdržala, opomba pa bi lahko nudila prepis take kombinacije v besedo.

primerih naj bi ta simbol našel mesto tudi v objavi. Križci pa se pojavljajo tudi ob številnih vpisih v nekaterih notarskih knjigah, kjer simbolizirajo poravnavo dolgov. Zaznamek o poravnavi dolga pa je lahko različen od notarja do notarja. Takih križcev in ustreznih drugih znakov v objavi ne bi bilo potrebno posnemati.¹³⁸

Uporabo oklepajev v objavah bi bilo dobro poenotiti, nikakor pa ne bi smeli s preštevilnimi variantami oklepajev različnih pomenov (Stipišić) preobremeniti besedila. Vnašanje klicaja v oklepaju ob nenavadno ali napačno zapisani besedi ter vprašaja v oklepaju ob dvomljivo zapisani besedi za objave starejšega gradiva ni priporočljivo, ker po nepotrebnem zamegljuje sliko izvirnika. V takih primerih bi bila bolj priporočljiva uporaba opombe.

Ugovore omogoča tudi mnenje omenjenih avtorjev glede sestavljanja seznamov. Vsaj za starejše gradivo ni razloga, da bi se fonetični zapis imena obravnaval kot pomembnejše glavno geslo, doslovni prepis izvorne oblike imena pa kot drugorazredno stransko geslo; menim, da bi moralo biti obratno. V seznamu bi morale najti prostor vse (nedosledno zapisane) inačice imen in ne le najbolj uporabljana. (Milošević): ta pa bi lahko imela težo glavnega gesla. Zlasti vzbuja odpor predlog o vnašanju naših domačih inačic imen (znanih tujih oseb in tujih krajev) v seznam. Uporabnost objave je s tem že vnaprej usmerjena le v krog domačih bralcev. Tudi predlog o imenskih seznamih tujih imen, transkribiranih v cirilico (v objavah tujejezičnih virov, ki niso zapisani v cirilici) se mi ne zdi smiselna, ker oži uporabnost edicije. Načelo, naj bi se oznaka poklica v roditeljskem ob osebnem imenu prevajala kar v imenovalniku (Milošević), predstavlja vsebinsko napačno tolmačenje besedila in zato ni sprejemljivo.¹³⁹

Ob predstavitvi teorije se postavlja vprašanje, kako se na raznovrstna načela odziva praksa objavljavanja virov. Konkretna dejavnost poraja konkretne probleme, izdajatelji pa jih pogosto rešujejo po lastnem preudarku, ne glede na neka splošna, enotna in obvezna načela. V razmeroma kratkem času preteklih nekaj let so izšle tri sorodne objave istovrstnega vira — notarskih knjig: Spisi dubrovačke kancelarije II Josipa Lučića¹⁴⁰ in Najstarejša piranska notarska knjiga (1281—1287/89) Darje Mihelić¹⁴¹ v našem prostoru ter I protocoll di Iohannes Nicolai Pauli un notaio romano del '300 (1348—1379) Renza Mostija¹⁴² v italijanskem; zaradi sorodnosti in razlik v prijemih sodi v ta pretres še več desetletij starejše delo Gregorja Čremošnika Spisi dubrovačke kancelarije I,¹⁴³ dotaknili pa se bomo tudi pristopa, ki ga je v objavi dubrovaške Liber Viridis uporabil Branislav M. Nedeljković.¹⁴⁴

Oglejmo si najprej Lučićevo delo!¹⁴⁵ Ob prepisu izvirnikov so sestavni deli te publikacije: beseda urednika, predgovor, kazalo vsebine ter dva seznama (seznam osebnih imen in seznam stvari in krajev). Na prvi pogled je videti, da so glavni deli, ki naj bi jih vsebovala objava vira, tu. Podrobnejši pretres pa postavlja to mnenje na laž.

Tako uredniška beseda kot predgovor vsebujeta komaj kaj tistega, kar naj bi sestavljalo uvodni del objave vira. Predgovor izdajatelja je prav neresno kratek: obsega reci in piši eno samo stran! Avtor v njem omenja predhodno Čremošnikovo objavo Monumenta historica Ragusina I. Pri tem se mu ne zdi vredno omeniti, da je Čremošnik zapustil v rokopisu še nadaljnji izbor dubrovniških virov, pripravljenih za objavo. Tako ne izvemo, v kakšnem razmerju je Lučićevo delo do Čremošnikovega rokopisa. Kot institucijo, ki je prevzela nadaljevanje dela pri objavi dubrovniških notarskih knjig, navaja Lučić Odjel hrvatske povijesti Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Pri tem gladko zamolči udeležbo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti pri pričujoči objavi: v uredniškem uvodu in kolofonu pa srečamo to ustanovo kot soizdajatelja na prvem mestu. Dva stavka nato Lučiću zadoščata za navedbo naslovov virov, ki jih edicija prinaša, ter za omembo tipov vpisov v virih. O svojem pristopu k viru pove, da so tu notarske knjige objavljene v celoti, čeprav so bili njihovi deli že izdani v nekaterih drugih publikacijah. Avtorje in publikacije poimensko omenja, delov besedila, katerih objava se podvaja, pa ne.

¹³⁸ Take znake je najbolje omeniti in opisati v opombah.

¹³⁹ Dejstvo, da so bili poklici tedaj dedni, še ne opravičuje enačenja med Petrom, ki je sin mlinarja, in Petrom, ki je sam mlinar.

¹⁴⁰ J. Lučić, Spisi dubrovačke kancelarije II, Zapisi notara Tomazina de Savere 1282—1284, Diversa cancellarie I (1282—1284), Testamenta I (1282—1284), Monumenta historica Ragusina II, Zagreb 1984.

¹⁴¹ Prim. op. 87.

¹⁴² R. Mosti, I protocoll di Iohannes Nicolai Pauli un notaio romano del '300 (1348—1379), Collection de l'Ecole française de Rome, Rome 1982.

¹⁴³ G. Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije I, Zapisi notara Tomazina de Savere 1278—1282, Monumenta historica Ragusina I, Zagreb 1951.

¹⁴⁴ B. M. Nedeljković, Liber Viridis, SANU, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda 3/23, Beograd 1984.

¹⁴⁵ Ocenio publikacije je sicer objavil I. Voje, Zgodovinski časopis 39/1985, 153—156, vendar pa se skoraj ni ustavljal pri tehničnih prijemih objave vira.

O tehniki prepisa izvemo le, da gre tu za objavo zapisov v celoti, brez krajšanja besedila in izpuščanja posameznih formul. To naj bi odpravilo pomanjkljivosti (!) starejših objav. Predgovor nas seznani še z razmestitvijo obrobnih opomb izvirnika v objavi ter z notarjevo nedoslednostjo v pisanju črk u in v, c in t ter i in j, ki jo je prepisovalec posnemal. Ne srečamo pa niti besede o pomenu in namenu izdaje, značaju gradiva s stališča zgodovinske vede, predvsem pa ničesar o strokovnem postopku pri objavi publikacije.

Kazalo vsebine nima običajne oblike, zato ga je v knjigi težko najti. Številke strani v njem so zapisane pod naslovi, katerih mesto v besedilu označujejo, kar povzroča nepreglednost. Kazalo prinaša latinske naslove virov v objavi: v samem besedilu prvega od naslovov ni. Naslov Testamenta I (1282—1284) je pomanjkljiv in ne ustreza naslovu in vsebini vira, ki poleg oporok vsebuje tudi sodbe. Ta naslov bi se moral glasiti Testamenta et sententiae... Kazalo vsebine omenja le latinska naslova seznamov, čeprav v besedilu nastopata naš in latinski naslov. Naslov v našem jeziku je morda izpuščen v želji po enotnem latinskem poimenovanju poglavij, vendar pa bi tako načelo enotnosti zahtevalo tudi latinsko oznako strani (p. namesto str.).

Kot rečeno, sta seznama dva. Ni jasno, zakaj je seznam krajevnih imen vključen v stvarni seznam in ne npr. v seznam osebnih imen. Prva beseda v seznamu osebnih imen je tiskana polkrepko, medtem ko je seznam stvari in krajev ves tiskan navadno. Gesla v seznamih so povzeta po izvirniku in niso modificirana. Označena so s številkami vpisov, v katerih se omenjajo. Vsako geslo ima svojo številko (ali več). Kazalk, ki bi vzpostavljale povezave med gesli, v seznamih ni. Od ločil se v seznamih uporabljata pomišljaj in vejica. Prvi stoji med geslom in številko vpisa ter pred vsakim od podgesel, ki so razvrščena za skupnim geslom (npr. pred osebnimi imeni za skupnim priimkom ipd.). V seznamu osebnih imen ponazarja pomišljaj opuščeno besedo (priimek) pri zamenjanem zaporedju besedne zveze (npr. Belča, Stana de — filia Barbare). Vejica loči inačice gesel, ki so navedene skupaj (dve obliki imena, moško in žensko obliko samostalnika itd.). Običajno stoji med priimkom in imenom (npr. Belle, Paulus —, oziroma Berco, Bogdanus de —); ne pa vedno (prim. Beco Marcius de —), loči — ali pa ne (!) pojasnilo od imena (pod geslom Bubagna zasledimo zapisa: Bubagna filius Martoli de —, nekaj vrst niže pa Maria, filia Martoli —). Glede abecednega zaporedja moremo ugotoviti, da je črka ç, ki ponazarja sodobni (italijanski) z, uvrščena kot običajni c, ločeno pa so razvrščene besede, ki se začenjajo na i in tiste na j, enako besede na u in v. Oba seznama imata hudo pomanjkljivost: sestavine vsakega gesla so v njej zapisane le po enkrat, pač v sklopu (sestavljene) gesla. Posamezni deli obsežnejših gesel v seznamu niso našli prostora. V seznam je npr. uvrščen Bogdanus Boliesclavi, Boliesclav pa ne; Maria, filia Benuenute, uxor Alberti predstavlja posebno geslo, medtem ko v seznamu zaman iščemo njeno mater Benuenuto in moža Alberta. Osebna imena, ki se v besedilu pojavljajo v povezavi s priimki, so uvrščena v seznam le kot podgesla ob priimku, ki predstavlja zbirno geslo, ne pa tudi samostojno. Opisana pomanjkljivost je še bolj problematična v stvarnem seznamu: v njem ni npr. niti eno plovilo razvrščeno kot samostojno geslo! Naulum barce (najemna plovila) predstavlja posebno geslo, barca pa ne. K sreči so plovila zbrana vsaj pod skupnim geslom navis. Slabše pa so se odrezale tkanine: zasledimo jih v zvezi z oblačili, niso pa razvrščene v seznam ne pod skupnim geslom; še manj posamič. Če so taki sezname še nekako sprejemljivi za zgodovinarja — za jezikoslovca prav gotovo niso!

Prepis je tiskan s tremi različnimi tipi pisave (navadno, polkrepko, kurzivno), ki pa niso uporabljani smiselno. V navadnem tisku je objavljen tako prepis izvirnika kot vrsta izdajateljevih vstavkov: zaporedna številka vpisa, naslov vpisa v našem jeziku (ki je sicer tiskan razprto), arabski zapis letnice v oklepaju, ki dopolnjuje navedbo datuma; pa tudi nekatera druga izdajateljeva pojasnila ob izvirniku (npr. dopolnila imen, podatki o praznih listih). Polkrepko so na levi strani besedila označeni listi izvirnika (kratica fol. ter arabska številka; hrbtno stran lista označuje opuščaj ob številki). Na enak način so listi označeni v izdajateljevih pojasnilih o nepopisanih listih. V obeh primerih gre verjetno spet za izdajateljev vstavek, saj arabske številke, ki se v tej zvezi pojavljajo, gotovo niso izvirne. Enak tisk pa je v objavi uporabljen tudi za nekatere izvirne naslove v besedilu. Za izdajateljeva pojasnila in vstavke je ob gornjih dveh tipih tiska uporabljen še tretji, kurzivni, ko na začetku poglavja z oporokami in sodbami omenja, da je del virov objavljen drugod.

Sestavni deli posameznega vpisa (poleg njegovega prepisa) v objavi so: zaporedna številka, oznaka tipa vpisa (zadolžnica, oporoka, sodba...); navedba datuma je sestavljena iz prepisa izvirne oznake dneva in meseca, ki jima v oklepaju sledi arabski zapis letnice. V (ne)navajanju kraja dogajanja se objava drži izvirnika. Zaporedje vpisov v objavi sledi zaporedju izvirnika ne glede na možna kronološka odstopanja od tega

zaporedja (prim. vpisa št. 422, 423). Delo ne vsebuje nobenih (!) opomb: ne tekstoloških, ne vsebinskih, pa tudi kakršnihkoli drugih ne.

Oznake tipov vpisov niso usklajene. Med vpisi daleč prednjačijo zadolžnice. Morda je tu razlog, da je številnim vpisom, ki so dejansko po smislu zadolžnice, v objavi tripisan drugačen značaj, ki pogosto nima dosti skupnega z vsebinskim bistvom vpisa. Npr.: plačilo dolga v delu (št. 108) je dejansko zadolžnica, plačljiva v delu, pri jamstvu (št. 761) gre za zadolžnico dolžnice skupaj s porokinjo, pri nakupu polovice plovila (št. 76) gre za zadolžnico za nakup plovila, pri nakupu drv (št. 568) za zadolžnico za nakup drv, pri nakupu konja (št. 698) za zadolžnico za nakup konja, pri tim. jagnječjih kožah (kakšen tip vpisa pa to sploh je?! št. 467) za zadolžnico za nakup jagnječjih kož, najem (št. 337) je v resnici zadolžnica za najemnino, dota (št. 647) je zadolžnica za izplačilo dote, tim. izvršitev oporoke (št. 535) je zadolžnica za izročitev še neizplačane zapuščine, literarni študij (?! št. 725) je naslov zadolžnice, v kateri se tovrstni študij le slučajno omenja. Pobotnica, ki naj bi ponazarjala delno poravnano dolg, in poravnava, ki naj bi pomenila njegovo popolno vračilo, se nedosledno prepletata (št. 947 je dejansko poravnava, ki je proglašena za pobotnico). Za nameček srečujemo v tej zvezi še vpise drugačnih oznak. Pri tim. doti (št. 775, 780 itd.) gre dejansko za poravnavo dote. Ničkolikokrat nosi vpis oznako trgovska družba, ko iz njega ni razviden trgovski značaj oziroma ko ne vsebuje družabniških značilnosti; v viru izrecno omenjena koleganca je v objavi pogosto (št. 451, 457, 661) označena kot splošna trgovska družba, čeprav si objava sicer prizadeva vpeljati razlikovanje med to in koleganco.

Na drugi strani je vpis, ki kaže jasne poteze trgovske družbe (št. 715) v objavi označen kot trgovina s kožami! Vsebina vpisov z naslovom pôrok (št. 916, 917) je podelitev polnomočja, ki s poročtvom nima zveze; pri doti (št. 941) gre za sodbo, pri obdelavi zemlje (št. 976, 1138, 1139) za oddajo zemlje v zakup, vsebinski smisel zapisov z naslovi zakup zemlje (št. 1255), obdelava zemlje (št. 1258), nasad zemlje (št. 1285) je enak: gre za oddajo zemlje v zakup. Vpis z značajnim naslovom grobnica (?! št. 829) pa ima za vsebino odstop tovrstnega objekta.

Še nekaj besed o prepisu: opravljen je v neskrajšani obliki. Izdajatelj je v njem zadržal tudi nepomembne dele izvornikov, kot npr. fraze, ki jih je že notar sam zapisal v skrajšani obliki in ki nam brez dodatnega pojasnila (ki ga knjiga ne nudi) ne povedo prav nič: Et si ante etc. Si uero etc. Placuit autem etc. Hec autem etc. (št. 22). Vse izvorne okrajšave so v objavi razrešene, uvedena je slovnično pravilna delitev besed, ločila, velike začetnice. Nedoslednost v pisanju velike začetnice opazimo v pisanju meseca julija: sprva (do št. 12) je pisan z veliko, kasneje z malo. V pisanju črk u in in v objava posnema izvornik. Dolgi i je prepisan kot j le na začetku besed. Ni jasno, ali se taka oblika zapisa črke i drugod (npr. v podvojitvi i-jev v roditeljskih imenih samostalnikov na -ius) ne pojavlja ali se v teh primerih izdajatelju ni zdelo potrebno, da jo prepíše v j. Od posebnih znakov izvornika je v prepisu pri nekaterih vpisih prenesen znak križca kot simbol invokacije (št. 990, 1195). Izdajatelj je vstavki (letnice, dopolnila imen, prim. št. 20) so v prepisu zapisani v oklepaju; vrzeli, ki jih iz kdovekakšnega vzroka ni bilo mogoče prebrati, ponazarjajo zaporedja pik. Od posebnih sodobnih znakov je izdajatelj v svojih posajenih uporabil tudi enačaj (npr. v pomenu: duos = prečrtano, št. 52).

Za sklep moramo ob tej objavi, žal, ugotoviti, da je v njej dragoceno gradivo neprimerno predstavljeno.

Lučićev predhodnik v objavi dubrovniških notarskih knjig je bil Gregor Čremošnik. Njegovo delo Spisi dubrovačke kancelarije I vsebuje naslednje sestavne dele: predgovor, prepise, seznam imen, seznam stvari in kazalo vsebine.

Predgovor vsebuje bistvene sestavine, ki naj bi jih po načelih o objavljanju virov imel vodni del take publikacije. Avtor v njem predstavlja gospodarski in pravni položaj Dubrovnik, ki je sprožil potrebo po nastavitvi laičnega notarja Tomazina de Savere. Orisu načina njegovega delovanja,¹⁴⁶ katerega dragocena ostalina so knjige vpisov, sledi predstavitev treh knjig, ki so predmet pričujoče objave. Pisec nas opozarja na pomembnost gradiva za zgodovinsko stroko, glede svojega pristopa k objavi opiše kronološko razvrstitev gradiva, predstavi način krajšanja nebitvenih delov izvornika v objavi ter omeni nekatere druge posebnosti rokopisa in njihovo interpretacijo v besedilu.

Kot rečeno sta seznama dva: seznam osebnih in krajevnih imen ter stvarni seznam. Prva beseda vsakega gesla v imenskem seznamu je tiskana polkrepko, drugi seznam pa je v celoti tiskan navadno. Gesla seznamov so povzeta po izvorni obliki

¹⁴⁶ Podrobnejšo študijo o dubrovniškem notariatu je Čremošnik objavil že v dvajsetih letih, prim. G. Čremošnik, Dubrovačka kancelarija do godine 1300. i najstarije knjige dubrovačke arhive, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 39, Sarajevo 1927, 231–253, idem, Dodatak članku »Dubrovačka kancelarija do godine 1300.«, ibid. 41, Sarajevo 1929, 121–122.

in ne uvajajo kakih »podomačenih« oblik. Mesto omembe določenega gesla v izvirniku označujejo številke vpisov. Od ločil vsebujeta oba seznama pomišljaj in vejico. Prvi ponazarja opuščeno besedo v besedni zvezi, ki je zapisana v zamenjanem zaporedju (npr. anima, dare pro —), in uvaja podgesla pod skupnim geslom (npr. imena pod /nadrejenim/ priimkom). Vejica loči geslo, ki ni razporejeno v običajnem zaporedju, od besedne zveze (gl. zgornji primer), stoji med inačicami besed, ki so navedene skupaj, loči pa tudi nekatera pojasnila (pri tem ni popolne doslednosti: geslo Volcinea ima podgeslo Radasclaua religiosa, filia Pauli de —; podgeslo skupnega imena Yuacia pa je Miraslaua religiosa filia Johannis de —). Od posebnih sodobnih znakov srečamo v seznamih enačaj: ponazarja identičnost osebe s po več različnimi imeni. Črka ç (v smislu italijanskega z) je razvrščena kot običajni c. Imenski seznam ne vsebuje imen, ki bi se začinjala s črko i, ampak le taka, ki imajo na začetku j. Stvarni seznam loči besede, ki se začno z i in tiste z j, razvršča pa jih v to ali ono skupino po glasovni vrednosti začetnice (beseda iactare je uvrščena pod črko j). Izgovorjava začetnice odloča tudi o razvrstitvi besed v skupino na u ali v. Sestavni deli obsežnejših gesel so predstavljeni tudi kot samostojna gesla in s kazalko povezani z osnovnim (sestavljenim) geslom. Pač pa v imenskem seznamu niso posebej razvrščeni pokojniki in sorodniki, katerih imena služijo le kot pojasnilo imena aktivnih poslovnežev. Kazalke celo vpeljujejo povezavo med obema seznamoma (npr. za nosilce določenih poklicev). Tako v samem besedilu seznamov kot v opombah k njima srečujemo izdajateljeva pojasnila.

Kazalo vsebine po skupinah za vsako leto posebej navaja vse vpise: njihovo zaporedno številko, dan in mesec, povzetek vsebine v našem jeziku in stran v knjigi. Nekatere zadolžnice navaja kar zbirno. V kazalu vsebine sta navedena tudi oba seznama (Stvarni indeks, kot se glasi naslov v besedilu, je tu naveden kot Indeks stvari).

Besedilo prepisa je tiskano v enem samem (navadnem) tipu črk; deli besedila so razprti.

Sestavni deli posameznega vpisa v objavi so: zaporedna številka, razprto tiskana oznaka vsebine (zadolžnica, pobotnica za doto, prodaja vinograda...). Tej sledi prepis izvirnega zapisa dneva in meseca ter s strani izdajatelja v oklepaju dodana letnica v arabskem zapisu. Tudi navedba kraja posnema izvirnik. Besedilo posameznega ali skupine vpisov, ki so razvrščeni po kronološkem načelu, sledi v razprtem tisku navedba mesta v izvirniku, od koder so vpisi črpani. List označuje kratica f., indeks a ob arabski številki pomeni prednjo, indeks b pa hrbtno stran lista. Med zapisi so ponekod razprto tiskane navedbe starejših objav izvirnika, ki jih ta publikacija ne objavlja, ker se izogiba podvajanju. Del tekstoloških in vsebinskih pojasnil k besedilu nudijo opombe na dnu strani, ki so za prvi tip pojasnil označene z zvezdicami, za drugi pa z x-znaki.

Izdajatelj je iz objave izločil že prej objavljene dele gradiva, racionaliziral pa je tudi prepis zapisov, ki jih objava zajema. Iz njih je izpustil vsebinsko nepomembne dele (stalne fraze) in jih nadomestil z razprto tiskano kratico etc. in indeksom od 1 do 18 (toliko je namreč raznovrstnih stereotipnih obrazcev, ki jih prepis izpušča). V skrajšani obliki so v objavi zapisane tudi nekatere besede: roditelji Ragusii v uvodnih navedbah kraja dogajanja je predstavljen kot Rag., okrajšane so nekatere (denarne) enote, besedne zveze (e.s. za et similiter) ipd. Druge izvirne okrajšave so v objavi razrešene, uvedena je pravilna delitev besed, ločila (pri premem govoru je uporabljen tudi narekovaj); velika začetnica. Kot tozadevno zanimivost naj omenimo, da so v objavi planetarni tedenski dnevi zapisani z malo: dies jovis, dies veneris itd. Zapis črk u in v je v običajnem besedilu prilagojen glasovni vrednosti, ki jo ponazarjata, v imenih pa sta prepisani doslovno po izvirniku. Dolga oblika črke i je zapisana kot j le na začetku besede. Začetna črka i je dosledno zapisana kot j v vseh imenih. Od posebnih znakov je izdajatelj v objavi povzel okrašeni (št. 1119) ali navadni (št. 441) križec kot simbol za invokacijo, križec na koncu zapisa (št. 950) ter znak v obliki ležeče črke H (npr. št. 660). Rekonstruirane dele besedila, ki ni čitljivo zaradi pohab materiala, uokvirja okrogli oklepaj (št. 1098), poškodovane dele pa lahko označuje tudi oglati oklepaj (št. 19). Dele izvirnika, ki jih ni mogoče rekonstruirati (št. 1118) ter nepopisane dele v besedilu (št. 177) označuje v objavi zaporedje pik. Izdajateljevi komentarji, ki v samem besedilu niso redki, so navadno pisani razprto, običajno so v okroglem, včasih (št. 780) v oglatem oklepaju. Na posebnosti zapisa opozarja klicaj v okroglem ali oglatem (št. 434) oklepaju. Negotovo razbrane besede označuje vprašaj v okroglem oklepaju (št. 912); vprašaj stoji včasih v oklepaju skupaj z rekonstruiranim delom nečitljivega besedila (št. 1038).

Cremonšnikova objava po razporedu vpisov odstopa od objav, ki prinašajo posamezen notarski kodeks in se držijo izvirnega zaporedja. Njena posebnost je tudi v načinu pojasnjevanja izvirnika in v izločanju delov izvirnika iz objave. Vpisi treh

notarskih kodeksov so v publikaciji združeni in razporejeni po časovnem zaporedju, tako da sestav posameznega kodeksa iz objave ni očitno razviden; lahko pa nanj sklepamo po zaznamkih, ki v besedilu omenjajo mesto izvirnika, kjer se vpis(i) nahaja(jo). Le manjši del komentarja k objavi je uvrščen v opombe, večji pa kar v besedilo prepisa. Slika izvirnega zapisa je s tem nekoliko zabrisana. Tretja značilnost objave pa je v tem, da ne predstavlja niti celote virov niti virov v celoti. Že prej objavljene dele izvirkov publikacija izpušča in navaja le mesto njihove prejšnje objave. V prepisu pa izpušča tudi nebitvene dele besedila in jih nadomešča z določenimi kraticami. Zadnja značilnost te objave je ob izidu zbudila veliko pozornost. Ivan Erceg se je v poročilu o tem delu¹⁴⁷ izrazil za objavo virov v celoti, proti krajsanju, češ da krajsanje škodi skladnosti jezika in obremenjuje bralca, ki si mora zapomniti izpuščene obrazce. Čremošnik je na kritiko odgovoril,¹⁴⁸ da je skladnost jezika v objavi prizadeta le, če pride do krajsanja znotraj posameznega stavka. Celotni izločeni obrazci pa skladnosti jezika ne škodijo. Tudi memoriranje obrazcev je za bralca odveč: obrazci so namreč iz objave izpuščeni prav zaradi poenostavitve besedila. Čremošnik sam pa opozarja na problematičnost krajsanja, kadar se v izvirkniku obrazci ne ponavljajo povsem enako, kadar so v njih imena oseb in krajev napisana na poseben način. Ugotavlja, da kratica z indeksom, ki ponazarja izpuščeno frazo, škodi estetskemu videzu objave. V korist krajsanja po njegovem mnenju govori dejstvo, da se obseg objave vira na ta način skrči za 20 %, obenem pa taka publikacija omogoča prihranek raziskovalčevega časa ob uporabi objave (skrajšanega) vira. Odrpte dileme v zvezi z objavo celote ali le dela tovrstnih virov se je zavedal tudi Igor Karaman v poročilu o objavah notarskih knjig Trogira, Kotora in Dubrovnika.¹⁴⁹ Navedel je tako Ercegovu kot mnenje Mija Mirkovića. Ta je namreč zapisal, da ponavljajoči se obrazci notarskih knjig predstavljajo v objavi balast; ne le za izdajatelja, ampak tudi za bralca. Obrazci naj bi se v objavi krajšali na enak način, kot so se ga posluževali notarji sami.¹⁵⁰ Karaman sam se do teh vprašanj ni opredelil, ampak se je zadovoljil z ugotovitvijo, da zahteva ta problem temeljito obravnavo, ker predstavlja temelj metode za objavljanje gradiva.

Objava najstarejše ohranjene notarske knjige iz Pirana je bila pripravljena ob poznavanju opisanega problema, ob pretresu sorodnih publikacij (v katerih je prevladal način objavljanja notarskih knjig v celoti), pa tudi ob poznavanju teoretskih prizadevanj za vpeljava enotnih načel v objavljanju gradiva.

Sestavni deli te publikacije so: kazalo vsebine (na začetku knjige), spremna beseda, uvod, poglavje, ki opisuje postopek pri prepisu, prepis, seznam oseb in krajev, stvarni seznam in seznam vpisov.

Spremna beseda urednika Ferda Gestrina opisuje pojav notariata in njegov prodor v Istro. Z njim sta povezani dve vrsti virov: notarske in vicedomske knjige, ki nudijo vpogled v različne plati mestne zgodovine. Omembi raznovrstne vsebine objavljene notarske knjige sledi opis pomena objave za zgodovino.

Uvod predstavlja poslovanje piranskih notarjev, našteva ohranjene piranske notarske knjige, podrobno opiše najstarejši ohranjeni kodeks, razčleni in opiše sestavne dele njegove pisave, vsebino vpisov ter navede starejši objavi dveh vpisov iz knjige.

Posebej je opisan postopek pri prepisu; vključuje tudi seznam okrajšav. Te označujejo stereotipne obrazce, ki so iz objave izločeni.

Publikacija ima imenski in stvarni seznam. Gesla v njima se držijo izvirknih oblik in navajajo tudi vse njihove inačice. Označena so s številko lista v izvirkniku, številko vpisa in številko strani v objavi. Med deli gesla se od ločil uporablja večjica, med številkami folija, vpisa in strani pa pomišljaj. Seznam v skladu z načelom prepisa ne pozna črke j, ampak le črko i. Besede na u in v so razvrščene skupaj, črka ç pa je uvrščena na mesto sodobnega z. Zadnjo skupino besed v imenskem seznamu tvorijo tiste besede, katerih začetek ni razberljiv. Sestavni deli gesel so razvrščeni kot posebna gesla. Povezavo med gesli nakazujejo kazalke. V imenskem seznamu ima osebno ime težo glavnega gesla, priimki in vzdevki pa imajo kazalke na ustrezna osebna imena. Seznam navaja tudi vse znane sorodstvene povezave. Seznam vpisov je sestavljen v naslednjem zaporedju: številki lista v izvirkniku sledi zaporedna številka vpisa, datum, tip vpisa, slovenski povzetek njegove vsebine, stran v publikaciji.

¹⁴⁷ Hrvatsko Kolo 4/1952, Zagreb, 241–242.

¹⁴⁸ G. Čremošnik, O načinu izdavanja srednjovekovnih notarskih koncepata, Historijski zbornik 5/1952, Zagreb 448–452.

¹⁴⁹ I. Karaman, Izdanja notarskih knjiga Trogira, Kotora i Dubrovnika, Historijski zbornik 5/1952, Zagreb 201–203.

¹⁵⁰ M. Mirković, O ekonomskim odnosima u Trogiru u XIII. stoljeću (Na temelju objavljenih ostataka notarskih knjiga za godine 1263., 1264., 1265., 1270., 1271., 1272. i 1273.), Historijski zbornik 4/1951, 22.

Besedilo prepisa je tiskano v dveh tipih črk: kurzivno in navadno. Kurzivno so zabeleženi vsi deli objave, ki jih v izvorniku ni in so delo izdajatelja. Izvirno besedilo je tiskano navadno.

Sestavni deli objave vsakega vpisa so: (kurzivni) zaporedna številka vpisa, slovensko označena vsebina in datum imbreviature, dalje prepis in opombe. Te so od začetka do konca knjige tekoče oštevilčene in nudijo pojasnila k besedilu. Mesto zapisa v izvorniku je razvidno iz (kurzivnih) številčk levo od prepisanega besedila, ki označujejo liste v kodeksu. Indeks v ob številki pomeni hrbtno stran lista. Zaporedje vpisov v objavi ne odstopa od izvirnega.

Besedilo izvornika je objavljeno skraćeno. V viru se stalno ponavlja nekaj monotoni obrazcev: v zvezi s prisotnostjo prič, z aktom zadolževanja, z rokom poravnave, s predvideno kaznijo za kršitev dogovora. Ti obrazci so v objavi nadomeščeni s (kurzivnim) etc. in ustrezno oznako opuščenega obrazca. Vsaka najmanjša posebnost opuščene fraze je omenjena v opombi. Izvirne okrajšave so v objavi razrešene, uvedena je slovnično pravilna delitev besed, ločila, velike začetnice. Črke prepisa (tudi pisanje u in v) doslovno sledijo izvorniku, dolgi i je v skladu z latinsko abecedo prepisan v i. Posebni znaki izvornika so omenjeni v opombah in jih objava ne posnema. Prečrtane dele izvornika uokvirja okrogli, nečitljive oglati oklepaj: v tem so rekonstruirani deli besedila, pika, pomišljaj ali več pik (za manjkajočo črko, del besede, celo besedo ali besedno skupino).

Poglejmo, kako se je z objavo notarskih zapisov spopadel italijanski zgodovinar Renzo Mosti. Njegovo objavo sestavljajo: predgovor Pierra Touberta, uvod, prepis virov, sedem (!) seznamov (seznam cerkvenih ustanov in bratovščin, seznam osebnih imen, družin, krajev, stvarni seznam, slovar nekaterih besed, seznam vpisov), kazalo vsebine ter fotografije štirinajstih strani izvornikov.

Avtor predgovora je orisal smeri dosedanjih raziskav o rimskem pravu v srednjem veku. Poudaril je pomen izdajateljevega dela za osvetlitev nekaterih ključnih vprašanj rimske zgodovine, kot je npr. črna smrt 1348, za predstavitev razmerja med mestom Rimom in njegovim zaledjem ter za prikaz raznih aspektov preteklosti samega mesta.

Uvod je sestavljen izredno vestno in nudi potrebna pojasnila tako o viru kot o njegovi objavi. Opisu obnovitve prizadevanj za sistematično delo na srednjeveških rimskih virih sledi podrobna predstavitev vsakega od treh kodeksov, v katerih so vpisane imbreviature obravnavanega notarja (Iohannes Nicolai Pauli): od formata, ovitka (in prepisa z njega), sestavnih zvezčičev kodeksa, do ohranjenosti, opisa papirja itd. Predstavljena je usoda teh arhivalij v preteklosti: ta je botrovala ureditvi kodeksov, ki pomešano združujejo zapise različnih notarjev. Avtor nato predstavi kriterije, ki so mu omogočili, da je v kodeksih prepoznal zapise obravnavanega notarja, opiše način datacije zapisov in rešitev težav pri razbiranju zabrisane pisave. Posebna tabela označuje dele kodeksov, ki jih je zapisal notar Iohannes, ter navaja elemente, ki omogočajo sklepanje o tem. Grafična ponazoritev predstavlja datacijo delov rokopisa, sledi pa še popis citatov rokopisa, ki datacijo omogočajo. Uvod opisuje tudi metodološke kriterije objave. Zgodovinarju nudijo ti viri vpogled v pestri sestav vpisov, v tedanjo družbeno strukturo, pa tudi v uporabljane mere, denar in krajevna imena. Uvod zaključujejo podatki o notarju: ob skromnih podatkih iz njegovega življenja so tu predstavljeni še sestavni elementi njegovih imbreviatur.

Gesla v seznamih se držijo izvornih oblik. Označena so s številko strani objave, kjer se omenjajo. Od ločil se v njih uporablja vejica, ki loči razne inačice gesel, ki so navedene skupaj, in dele sestavljenih gesel. V seznamu družin je od ločil uporabljen tudi pomišljaj: stoji pred vsakim od osebnih imen, ki so razvrščena pod skupnim imenom družine. Glede abecednega zaporedja lahko ugotovimo, da je dolga oblika črke i v seznamih (kot tudi v prepisu) uvrščena kot i, črke j pa prepis in seznam ne poznajo. Besede na u in v so uvrščene ločeno glede na glasovno vrednost, ki jo črka ponazarja. Črka ç je obravnavana kot običajni c, besed, ki bi se začele s črko z (ki jo je tedaj nadomeščal c) pa v seznamih ni. Besede, katerih prvi del je nečitljiv in ga ni mogoče rekonstruirati, so razvrščene na koncu abecede. V seznamih so številna gesla navedena z dopolnili. Dopolnilni deli nekaterih gesel so v okroglih oklepajih. Seznamni uporabljajo tudi več okrajšav, ki pa niso nikjer pojasnjene. Vsaj okrajšave m., n., s. (za magnificus, nobilis, sapiens) v imenskem seznamu bi potrebovale pojasnilo. Okrajšave za isto besedo so včasih različne (npr. s. in sap. za sapiens, n. in nob. za nobilis itd.). Seznam imen je pravzaprav seznam oseb, saj v njem srečujemo tudi gesla kot opat(ica), kardinal. V stvarnem seznamu gesla opat(ica) ni; pač pa je v njem geslo kardinal, ki pa ni usklajeno (!) z imenskim seznamom: omembe kardinala na strani 28 stvarni seznam ne pozna, vzdevek Hostiensis je v imenskem seznamu zapisan z veliko, v stvarnem z malo začetnico! V pojasnilih o sestavi imenskega seznama je izdajatelj omenil, da so vanj uvrščene

le samostojne omembe oseb, medtem ko sestavljena imenska gesla v seznamih niso predstavljena tudi po svojih sestavnih delih. Z drugimi besedami: imen oseb, ki so v viru omenjene le za označitev identitete druge (poslušajoče) osebe, v seznamu ni. Če se s tem sprijaznimo, pa je vendar velika pomanjkljivost seznama, da so osebe v njem omenjene le pod osebnim imenom, medtem ko njihov priimek v seznamu sploh ni posebej naveden. Kazalke v imenskem seznamu ponekod predstavljajo napotke na bližnje sorodnike. V seznamu krajev moti, da so mnoga imena v njem navedena le pod občim imenom (Turrus..., Vallis..., Via..., Villa...), pod drugim imenom, ki občega pojasnjuje, pa ne. Podobno pomanjkljivost kot v imenskem in krajevnem srečamo tudi v stvarnem seznamu. Sestavljena gesla v njem niso predstavljena tudi po delih, zato v njem pogrešamo zlasti številne omembe materialov (ki sicer so uvrščeni v seznam tudi kot samostojno geslo!): svila (seta) je npr. v seznamu citirana kot posebno geslo, ob katerem pa manjka vrsta navedb, ki jih v seznamu srečamo v povezavi z drugimi gesli (prim. npr. gesli planeta..., scialectum... itd.). Seznam vpisov navaja v časovnem zaporedju vse vpise, ki jih zajema objava. Med vpisi je v polkrepkem tisku navedba zvezka in kodeksa, kjer se nahajajo vpisi, ki sledijo. Vsak vpis v tem seznamu označuje zaporedna številka, datum, kraj, opredelitev pravnega značaja in stran v objavi. Pravni značaj vpisov je izražen latinsko, kar širi uporabnost seznama. Na prvi pogled je očitno, da je med predstavljenimi vpisi bistveno manj zadolžnic kot v naših notarskih knjigah.

Kazalo vsebine je klasično, razvrščeno pa je na koncu knjige.

Besedilo prepisa je tiskano v treh tipih črk: navadnem, polkrepkem in kurzivnem. Navadno je tiskano besedilo izvornika, polkrepko in kurzivno pa izdajateljevi vstavki.

Sestavni deli predstavitev vpisa v publikaciji so: zaporedna številka (v polkrepkem tisku) levo nad vpisom, sodobni zapis leta, meseca in dneva dogajanja (v kurzivnem tisku) desno nad vpisom, prepis besedila vpisa in opombe, ki označujejo vpise posamezne strani. Označene so s črkami abecede. Vpisi niso naslovljeni. Razporejeni so po časovnem zaporedju. Mesto zapisa v izvorniku je razvidno iz (kurzivnih) okrajšave za list f. ter številke; črka r ob številki označuje prednjo, črka v pa hrbtno stran lista. Pokončna črtica med besedilom nakazuje prehod na novo stran izvornika.

Besedilo virov je objavljeno v celoti. Izvirne okrajšave so v objavi razrešene, uvedena je slovnično pravilna delitev besed, v kar najmanjši možni meri so vpejlana v besedilo ločila; ob teh naj omenimo tudi uporabo narekovajev pri premem govoru. Raba velike začetnice je prilagojena oziroma klasičnemu pravopisu. Posebnost je raba velike začetnice za nekatere poklicne vzdevke oseb. Prepis je zvest izvorniku; dolgi in kratki i sta transkribirana enotno kot i, u in v pa glede na svojo glasovno vrednost. Nerazberljive dele besedila označuje oglati oklepaj, ki uokvirja bodisi rekonstruirane dele teksta ali pike. Zvezdice v besedilu nakazujejo prazna mesta v izvorniku. Velikost poškodb ali takih praznih mest opisujejo opombe.

Liber Viridis Branislava M. Nedeljkovića se sicer po svojem značaju — gre namreč za kodeks pravne vsebine — razlikuje od doslej obravnavanih notarskih knjig. Za ta pretres je zanimiv, ker njegov izid časovno sovпада z ostalimi tu omenjenimi (razen Čremošnikov) objavami in ker njegov izdajatelj izhaja iz prostora, kjer je v uporabi cirilica. Vsebino vpisov bomo pustili ob strani in si ogledali predvsem strokovni pristop k objavi vira. Publikacijo sestavljajo kazalo vsebine na začetku knjige, predgovor, prepis vira (kodeksa posebej in posebej obrobni opomb v Libro Viridi in v knjigah velikega sveta) ter dva seznama (imenski in stvarni). Samó kazalo in predgovor (razen latinskih naslovov in vstavkov) ter nekateri srbski vstavki v ostalem besedilu so pisani v cirilici, večji del objave pa je v latinici.

Predgovor je vestno sestavljen in podrobno razčlenjuje zapleteno problematiko v zvezi z objavljenim kodeksom. Razdeljen je v več oddelkov, v katerih avtor izčrpno predstavlja prebujanje znanstvenega interesa za dubrovniško pravno zgodovino: ta je predstavljal pobudo za objavljanje dubrovniških pravnih virov. Pisec nas seznanja, s kakšnim virom imamo opravka in z znanstvenim pristopom določi časovne meje, v okviru katerih je ta kronološki zbornik zakonov nastal. Podrobneje se ukvarja z jezikom vira, omenja nedosledno zapisovanje črk c in t, ç in z, g in c. Precej prostora posveča opisu prodora srbskega jezika v Dubrovnik: po sredi 15. stoletja sta dve pravni uredbi kot plod humanistične in stanovske reakcije zavrla nadaljnjo uporabo srbščine in javnopravnem življenju, kjer naj bi se poslej uporabljali le latinščina in italijanščina. Sledi podroben opis pravne vsebine zbornika, nato pa predstavitev zunanosti kodeksa, identifikacija rók in pisave številnih notarjev, ki so knjigo pisali, ter omemba načina okraševanja zapisov. Avtor se podrobneje ustavlja tudi pri repertorijih, ki so pridruženi izvorniku in razčlenjuje rokopis, ki ga je v 16. stoletju v zvezi z virom Liber Viridis sestavil Frano Gundulić. Omenja

svoj strokovni pristop pri objavi in podrobno navaja starejše objave (posameznih) zakonov iz knjige.

Imenski in stvarni seznam sta izvrstna. Gesla v njih so zapisana v latinici in se ravna po izvirnih oblikah.¹⁵¹ Označena so s številkami poglavij, kjer se omenjajo. Vejica loči variante gesel, ki so navedene skupaj, ter pojasnila v obsežnejših geslih. Opuščeno besedo v besednih zvezah, katerih zaporedje je spremenjeno, ponazarja pomišljaj. Identičnost oseb ipd. je označena z enačajem (enačaj in drugi vzdevek sta v okroglem oklepaju). Narekovaji uokvirjajo številne citate izvirnika, ki osvetljujejo nekatera gesla. Glede abecednega zaporedja je črka *ç* obravnavana kot običajni *c*, črka *j* (dolgi *i*) je iz prepisa in seznamov izločena, besede na *u* in *v* so razporejene v ločene skupine glede na glasovno vrednost začetnice. Gesla so predstavljena izčrpno s številnimi dopolnili, vsi sestavni deli gesel so tudi samostojno razporejeni v seznamih in opremljeni z (latinskimi) kazalkami na glavno geslo. Možna pripomba je, da se v kazalnih pojavljajo kratice, ki niso nikjer pojasnjene (npr. s. h. v. za: sub hoc voce ?!). V imenskem seznamu predstavlja vzdevek oziroma priimek glavno, ime pa stransko geslo, kar je za čas nastanka vira že logično. Gesla v stvarnem seznamu so vsa pisana z veliko začetnico, kar morda ni potrebno.

Prepis je tiskan navadno. Vsako uredbo sestavlja moderni zapis datuma levo zgoraj, oznaka poglavja (sledijo si po zaporedju izvirnika), latinska oznaka vsebine zapisa, prepis in opombe.

Besedilo prepisa se drži izvirnika. Objavljeno je v celoti. Okrajšave izvirnika so v njem razrešene. Pisanje črk *u* in *v* se ravna po izgovoru, dolgi *i* je prepisan kot *i*. V prepis je vpeljana sodobna interpunkcija in raba velike začetnice. Nečitljiva mesta so rekonstruirana po besedilu sklepa sveta, ki je zakon sprejel. Naslovi, ki so v objavi zapisani s kapitalkami, in podčrtave so verjetno (?) posneti po izvorniku. V besedilu se pojavljajo tudi izdajateljevi znaki: vprašaj v oklepaju ob negotovo razbranih besedah oziroma klicaj v oklepaju ob nenavadnih (?) zapisih. Pike verjetno nakazujejo vrzeli v besedilu; številne datume in nekatere zapise uokvirjajo oglati oklepaji: očitno gre za nekake dostavke ali rekonstrukcije, vendar pa so vsi opisani posegi v uvodu v objavo pomanjkljivo pojasnjeni. Desno pod besedilom je pogosto zapis o izidu glasovanja glede uredbe. Opombe pod posameznimi vpisi so dveh vrst. Prve sledijo navedbi, od kod je uredba povzeta: označene so z zaporednimi številkami in opozarjajo na razlike med zapisi reformacij oziroma sklepov velikega sveta in vpisom v *Liber Viridis*. Latinski deli teh opomb so zapisani v latinici, srbski v cirilici. Druge opombe so označene z zvezdico; zapisane so v kurzivni cirilici, opozarjajo pa na tekstološke značilnosti vpisa in na obrobne pripombe v izvorniku. Med vpisi srečamo še nekatere pripombe izdajatelja o vrzelih v ohranjenosti zapisnikov velikega sveta, ki so zapisane v nekurzivni cirilici.

Iz opisanega je razvidno, da se enotna načela pri objavljanju tovrstnih virov niso uspela uveljaviti. To pa verjetno niti ni toliko pomembno. Izdajatelju ne bi smela biti povsem zaprta pot k samostojnim odločitvam glede nekaterih vprašanj v objavi. Bistveno pomembnejša od uniformiranosti vseh objav je zahteva po znanstveni akribiji pri tem delu in po doslednem spoštovanju načel, ki si jih izdajatelj pri objavi zastavi in jih v publikaciji tudi opiše.

¹⁵¹ Tako načelo pisanja seznamov pa v objavah virov v (srbskem) cirilskem prostoru ni splošno sprejeto. Grada o balkanskim trgovcima u Ugarskoj XVIII veka, Carinarnice i kontumaci 1, SANU, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda 2/24, Beograd 1985, avtorjev S. Gavrilovića, I. Jaksica in S. Pecinjačkoga je opremljen s seznamom zemljepisnih in osebnih imen. Sestavljajo ju cirilski zapisi izgovorjave v viru zapisanih oblik imen, razvrščena pa sta po načelu azbuke. Fonetičnemu zapisu imena v cirilici sledi v oklepaju izvorna oblika imena v latinici. Izvirna oblika ni uvrščena v seznam kot samostojno geslo. S fonetičnim zapisom so zlasti tuja krajevna imena izmalicežena do nepoznatosti: izvorni Eysenstatt je Ајзенштат, Neydorf je Найдорф, Neystatt je Нойштат (zakaj je zlog *ney-* v enem primeru izgovorjen kot naj-, drugič kot noj- ni jasno); Radkerspurj in Rachherspurj sta uvrščena ločeno kot dve različni gesli. Druge oblike v izvornem besedilu sploh ni, ampak stoji v njem oblika Rackherspurj. Fonetični zapis prve oblike Ракецбург ne ustreza izgovorjavi; druga oblika je fonetično zapisana kot Ракецбург. Da se za obema oblikama skriva identičen kraj, Radgona, pa se sestavljalcu seznama niti sanjalo ni!

Riassunto

UNA RIFLESSIONE SULLA PUBBLICAZIONE DEGLI ATTI DEGLI ARCHIVI

Darja Mihelič

Nello spazio europeo la fondazione e la pubblicazione della collana *Monumenta Germaniae historica* nella prima metà del 19. secolo fu di una importanza principale per la pubblicazione degli materiali archivistici. Nella sua opera *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije II* (Rassegna diplomatica del regno di Croazia, di Dalmazia e di Slavonia II), T. Smičiklas all'inizio del 20. secolo cercò di stabilire, per il territorio jugoslavo, delle regole da rispettare per la pubblicazione del materiale scritto. Gli Sloveni, spinti dallo studio della loro storia economica e sociale, hanno cominciato ad organizzare la loro attività per la registrazione, la scelta e la pubblicazione sistematica delle fonti scelte della storia slovena già dagli anni 40 di questo secolo in poi. Negli anni 50 questa attività fu incoraggiata dall'azione internazionale per la pubblicazione del repertorio delle fonti medievali («Il nuovo Pott-hast»). Jugoslavia ha partecipato a questa azione cominciando anche a preparare l'edizione del repertorio nazionale jugoslavo delle fonti storiche jugoslave.

L'iniziativa principale nell'organizzare la pubblicazione delle fonti degli archivi nell'ambito si jugoslavo che sloveno fu data e realizzata dagli archivisti. In particolare nella seconda metà degli anni 60 e 70, in Jugoslavia fu pubblicata una serie di pubblicazioni trattando il materiale archivistico ed i modi di pubblicarlo. Fino alla fine degli anni 50 gli Sloveni pubblicarono parecchi inventari dei documenti conservati nei nostri archivi. I convegni organizzati dagli archivisti sloveni sollecitarono nel settembre 1972 un convegno organizzato presso l'Accademia delle scienze e delle arti slovena dalla Società archivistica di Slovenia e dalla Sezione della storia generale e nazionale dell'Accademia delle scienze e delle arti. A questa occasione fu accettato e pubblicato in un piccolo opuscolo il programma delle edizioni di fonti per la storia slovena.

In relazione con i compiti previsti dal programma, e in gran parte senza quello, dal 1972 in poi proseguì e aumentò l'attività per pubblicare le fonti della storia slovena. Gli esperti non soltanto pubblicarono le fonti relative al territorio sloveno che sono in competenza della storiografia propria e per le quali l'assunto programma prevede la pubblicazione, ma preparavano anche il materiale scritto archeologico, etnologico, di storia dell'arte e anche delle fonti per la lingua e letteratura slovena e per la musicologia. Le fonti per la storia propria furono pubblicate per specie (documenti, codici, verbali, fonti narrative); talvolta le fonti pubblicate sono state legate per la loro tematica ai momenti principali della storia slovena (rivolte dei contadini), alle questioni della storia ecclesiastica (l'attività missionaria di Costantino e Metodij, il protestantismo, la controriforma) compresi i decreti giuridici e amministrativi in certi rami di economia, le fonti per la cultura; sono state pubblicate anche alcune fonti per la storia locale e per mettere in chiaro qualche evento interessante.

Il lavoro concreto cioè la preparazione delle edizioni delle fonti storiche diverse pongono delle domande concrete sul come e con che metodo pubblicare queste fonti. In Slovenia non ci sono ancora state stampate le indicazioni che potrebbero uniformare il risolvere di certi problemi che si presentano all'edizione delle fonti. Nelle altre repubbliche jugoslave ci sono stati pubblicati dagli autori diversi alcuni trattati su come pubblicare il materiale scritto originale (soprattutto quello latino-italiano) senza proporre però una soluzione unica e completamente accettabile per quello che

Visto le istruzioni diverse per la pubblicazione delle fonti si sta ponendo la domanda come la prassi del pubblicare delle fonti sta corrispondendo a questi vari principi. In uno spazio di tempo relativamente ristretto ci sono state pubblicate tre edizioni simili dello stesso tipo di fonti, dei quaderni notarili: *Spisi dubrovačke kancelarije II* J. Lučića (Gli Scritti della cancelleria di Ragusa II di J. Lučić), *Najstarejša piranska notarska knjiga* (1281—1287/89) D. Mihelič (Il più vecchio quaderno notarile di Pirano di D. Mihelič) per il territorio jugoslavo e I protocolli di Johannes Nicolai Pauli un notaio romano del '300 (1348—1379) di R. Mosti in Italia. Il presente articolo include, a parte delle tre pubblicazioni citate, anche l'opera di G. Čremošnik *Spisi dubrovačke kancelarije I* (Gli Scritti della cancelleria di Ragusa I), che fu pubblicata già nel 1951, e la pubblicazione di *Liber Viridis* di B. M. Nedeljković.

È chiara la constatazione che i principi uniformi per la pubblicazione delle fonti menzionate non sono riusciti ad imporsi. Ma probabilmente questo non dovrebbe essere importante perché l'editore non dovrebbe trovare la via chiusa per le sue decisioni indipendenti che riguardano le edizioni delle fonti. È molto più importante la richiesta dell'acribia scientifica dell'editore e il suo rispetto rigoroso delle regole che egli s'impone per le pubblicazioni del genere.